

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XII. év.

1943. július 15.

7. szám

Ára: 1,40 pengő

TARTALOM

Kemény János: Köszöntő	289	Györgypál Imre: Csoda a csodafür-	
Hódsághy Béla: Kolozsvár (vers) ..	290	dőben	312
Dr. Reök Andor: Testvéri ölelés he-		Bogner József: Marton Andor	316
lyett	291	Hódsághy Béla: Emlékezés Nagy	
Dudás Kálmán: Erdélyi utijegyzetek	293	Istvánra	318
Draskóczy Ede: Hoztuk a zászlót...	294	Bodroghegyi Lajos: A réthatári cser	
Holló Ernő: Napon (vers)	296	alatt (vers)	321
Csuka Zoltán: Házsongárd	297	Herceg János: Szenteleky levelei ..	322
Szőnyi Kálmán: Párbaj (novella)..	300	Dr. Németh Kálmán: A bácsjózseffal-	
Berényi János: Székely virágfakadás	303	vai állomáson, ünnepek után..	325
Bácsmegyei: Pétervárad elfelejtett		Bodroghegyi Lajos: A völgyben	
krónikása	306	(vers)	323
Laczkó Márta: Uri. (Legenda)	309	Urr György: A Felvidék magyar	
Holló Ernő: Két vers	311	szellemi harca	329
		KÖNYVEK	332

Cimlapképünk: *A székely népi motívumokkal díszített bácsjózseffalvi vasutállomás épülete.*

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzártá minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza
Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk-számla: 54.897 sz.

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetéseket a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell
küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 12' — pengő, jogi személyeknek 24' — pengő. Egyes szám ára 1'40 pengő.

G Á L

Szabadka, Kossuth-u. 9 és Rudics-u. 2

cipői és bilgeri
csizmai közismertek

Köszöntő

A Délvidék Kazinczyjára emlékezem e pillanatban, aki Ó-Szivácnak, a kis bácskai falunak nevét örökre beírta a legújabb magyar irodalom történetébe. Szenteleky Kornélra emlékezem, a költőre, prózaíróra, irodalomszervezőre, akinek hite lehetetlennek látszó tervet valósított meg: olyan földön teremtett sajátos színű és hangú írói közösséget, amely földön annak természete és körülményei szerint hiányzottak az irodalmi hagyományok. A Délvidék már a multban is nagyszerű írókat adott a magyarságnak. Innen származtak Herczeg Ferenc, Kosztolányi Dezső és innen Molter Károly... de csak származtak, hogy a két előbbi az egyetemes magyar irodalomba, az utóbbi pedig a magyar irodalom egyik sajátos változatába, az erdélyibe nőhessen bele. A Délvidéknek nem voltak irodalmi hagyományai, s hogy így is, mégis megszülethetett a Délvidék legújabbkori magyar irodalma az idegen megszállás idején, ez a tény valóban a csodával határos. Nem is magyarázható mással, mint a magyar szellem teremtő erejébe vetett hitnek olyan csodálatos kivirágzásával, mint amilyen Szenteleky Kornélban élt... Ebben a hitben valóban testvére volt Erdély nagy irodalmi vezérének, Kuncz Aladárnak.

Szenteleky Kornélt megfosztotta a sors attól, hogy beteljesülhessen egyik legfőbb vágya, az ugyanis, hogy aktív részt vehessen annakidején az erdélyi írók tanácskozásain. Pedig nagyon vártuk és tudom, hogy mennyi szeretettel és lelkesedéssel készült ide közibénk és tudom, milyen végtelen bizakodással ír-

ta, hogy milyen nagy dolgokat, mekkora nekilendüléseket vár ettől a találkozástól. De a jószándék és az igaz lelkesedés megtört az akkori idők nehéz külső körülményein. Most mégis, amikor visszagondolok a multra, most ahogyan Titeket délvidéki írók itt látlak e kincses város Diákházának dobogóján, megerősödik bennem mégjobban az a meggyőződés, hogy ez a találkozás, amely testben nem történt meg annakidején, mégis lélekben már akkor megvalósult és élő valósággá lett. És amikor ezt mondom, nemesak arra gondolok, hogy az erdélyi irodalomnak egyik kiválóságát, Molter Károlyt, a Délvidék adta és nemesak arra gondolok, hogy Szenteleky Kornélnak egyik legszebb művét éppen az együttműködés szimbólumaként az erdélyi írók közösségének kiadványaként adta volt ki, hanem gondolok elsősorban azokra a belső rokonvonalakra, amelyek úgy az erdélyi, mint a délvidéki magyar irodalom szervezésében, mint szellemi törekvéseiben megnyilvánultak. Kuncz Aladár szellemét érzem átragyogni Szenteleky Kornél életművén és érzem az erdélyi irodalom arcán azokat a fényeket, amelyek Szenteleky Kornél művéből sugároztak át mihozzánk. A szándék és a szellem emelkedettségének közösségében érzem megvalósultnak azt a találkozást, amelyről annyit álmodozott két magyar író lélek, Szenteleky Kornél és Kuncz Aladár.

Most, hogy Isten segedelmével elérhettük azt, hogy szabad erdélyi földön köszönthetjük felszabadult délvidéki írótestvéreinket, illőnek tartom, hogy né-

hány szóban összefoglaljuk azokat az alapelveket, amelyek a két nagy irodalomszervezőnek, Kuncz Aladárnak és Szenteleky Kornélnek lehetővé tették azt, hogy messzire tekintő terveiket megvalósítsák s valóban élő és ható írói közösségeket teremthessenek éppen olyan időkben, amikor minden külső körülmény csak nehezíteni, akadályozni, megzavarni igyekezett mindent, ami valóban magyar alkotó munkának ígérkezett.

A látható magyar haza köré meg kell építeni a láthatatlan magyar szellemházát, mely mindig és minden időben magába foglal minden olyan magyar embert, aki magyarul gondolkodik, magyarként él, magyarként hisz és magyar anyanyelvén fejezi ki gondolatait, akár-melyik elhagyott részén él a világnak. Ézt a célt szolgálta az elszakított magyarság szellemi kincseinek feltárására törekvő minden szándék, ezt a célt szolgálta az elszakított részek közötti szel-

lemi kapcsolatok állandó keresése és ezt a célt szolgálta a szabad magyar földön dolgozó magyar szellemi emberekkel való állandó kapcsolatok kiépítése. Ennek a célnak érdekében igényeltük a magas színvonalú irodalmi kritikát, az írott magyar beszéd tisztaságának szigorú védelmét és a tisztaszándékú írói erőfeszítések tiszteletét.

Ez a szellemi hagyomány, amit Kuncz Aladár és Szenteleky Kornél hagytak reánk. Illő, hogy amikor szabad magyar földön szorítunk kezét délvidéki írótestvéreinkkel, felelevenítsük azokat a szellemi hagyományokat, amelyek nektek is, nekünk is éltetőink voltak s amelyeket immár továbbpalántálva a szabad magyar életben, szolgálatába akarunk állítani sok megpróbáltatást átvészelt s egy jobb, igazabb magyar jövő felé törhetetlenül haladó Hazánknak s az egyetemes magyarságnak. Ebben a szellemben köszöntlek Titeket délvidéki írótestvéreink! Isten hozott!

KOLOZSVÁR

*Az arcod is csak alig láttam:
Fár házad, ódon templomod,
Eget ostromló gótikádban
A multadból egypár nyomot,
Ahogy itthagytá szakulátlan
Szépségben őket a konok
Idő, mely, míg utcáid jártans árván,
Elém állt olykor: nemes, régi márvány*

*A köveid közt idegen, hiába
Vallattalak: titkod titok maradt:
Szó, mely befelé zeng csak, önmagába,
Bár hangos tőle minden pillanat,
A Szamosból felzug az örök mába
S a házsongárdi öreg fák alatt
A nevek mondják, ahogy kőbe vésvé,
Halkan biztatnak halk emlékezésre.*

*S így is van rendjén. Kincses, drága rejtély
A Duna mellől visszanez ma rád
A kőtő, kit a szivedre öleltél,
Míg eldalolta neked bánatát,
Mely itt felhőzik, hol a nap, ha felkél,
Mezők aranyló távolába lut,
S talány a mélye, ha vérzik, ha hallgat:
Nem érti bár, de mondogatja ajkad.*

Hódsághy Béla

Testvéri ölelés helyett

Úgy ültünk fel a könnyű tavaszi délután messzi útra készülődő vonatra, hátunk mögött hagyva a már kalászosodó bácskai vetéseket, mint akik régen esedékes rokonlátogatóba megyünk.

Harmadik éve, hogy annyi drága gyermekétől megfosztott édesanyánk, Magyarország, Erdély visszatérése után minket is magához emelt, s mégis csak most van alkalmunk Erdély patinás múltú fővárosában, kincses Kolozsvárott, összeölelkezni.

Azzal az Erdéllyel fogunk kezni, amely valamennyi elszakított területeink között gondolkodásban és lélekben, hitben és bizakodásban mindig a legközelebb állott hozzánk.

Ha határ húzódott is közöttünk, nem homályosította el látásunk és nem befolyásolta ítéletünk, mert a lélek és a gondolat nem ismer választó vonalat.

Bácska magyarsága és írói némileg tanítómesterüknek tekintik az erdélyieket a ma is ritka képességeket sugárzó erdélyi szellemiséget és az erdélyi gondolatot.

A mi vidékünknek nincsen külön történelmi arculata és olyan gazdag szellemi multja, mint Erdélynek.

Szegényen és magunkra maradottan hasadtunk le 1918-ban a magyar élet szétvert családfájáról, s vékony életgyökereink talajában magunknak kellett munkával, ellenállással, összefogással pótolni a tradicionélküliséget.

Erdélynek könnyebb volt a sorsa még a trianoni szörnyű pörölycsapások alatt is.

Multja, hite, lakosságának létszáma imponáló erőt képviselt nemcsak a hatal-

mon lévőké felé, de a letört magyar nemzetszilánkokkal szemben is.

A friss éltető levegő áramlását éreztük mindig a csöndes bácskai tájon, amikor az erdélyi szellemiség futárai és összekötő tisztjei: az erdélyi írók könyvei és versei eljutottak hozzánk, hogy tanítsanak és figyelmeztessenek.

Megérezttük ezekből a mindig üde és friss írásokból a biztos ítéletű kiegyensúlyozott emberi lélek megnyilvánulásait, amelyek az élet nemes kohójában egybeovasztották a népes erdélyi magyarságot.

Reményik Sándor, vagy Áprily Lajos iclket ébresztő, megrázó erejű versei a a jennmaradás és a meg nem alkuvás parancsszavát oltották belénk és izelítőt adtak abból a mérhetetlen kincsből, amit az erdélyiek erdélyi szellemnek is szeretnek nevezni.

Nyirő, Tamási, Kós, Bánffy, Kemény, Molter, aki egy kissé a-miénk is, — ha másért nem, akkor a születés jogán, amely sokra kötelez — és mások írásain keresztül pedig feltárult lelki szemünk előtt Erdélyország színes és hamisítatlan képe, népének csillogó derűje, bizakodó hite, nyugodt és megdönthetetlen magyarsága, amely a szellem ropant erejével állott szembe az erőszaknak és a durvaságnak.

A pompás fehér borítású erdélyi könyvek nem egyszerű szobadiszként foglalták el helyüket ezer és ezer példányban a bácskai magyar családok otthonaiban, mert jelenlétük sok mindenre kötelezte tulajdonosait.

Ha elfáradtunk, reménytelennek, s néha kilátástalannak láttuk a harcot, be-

lepillantottunk ezekbe a perzselő írásokba, amelyek egészséges magyar szellemeit, dacos magyar akaratot leheltek.

Elgondolkodtunk Reményik verseinek mélységei felett, s mosolyogva kacagtunk Tamási és Nyíró székelv góbéinak agyafurtságain.

Úgy tekintettünk fel minden erdélyi hangra, mint az égi jelre, amely beárnyékoló napjainkban megmutatta a hátrafevő út ködbe vesző részét.

S ha ma itt vagyunk és felmutatjuk töretlen hitünket, szerény értékeinket, úgy érezzük, ezért sokban a tanítómesternek, Erdélynek jár hála és elismerés.

Soha nem felejthetjük el, hogy a diktatura nyomasztó esztendeiben, amikor elnémultak folyóirataink, az Erdélyi Helikon vette pártfogásba elárvult íróinkat, s helyei adott írásaiknak.

S a Helikonnak köszönhattuk, hogy kiadta Szenteleky Isola Bella című finom lehelietű lírai írását, amely egy vergődő lélek fájdalmas megnyilatkozása.

Nem kelhattunk versenyre Erdéllyel, ha nekünk is volt kikkel dicsekedni.

Kosztolányi Dezső, Szenteleky Kornél, a mi Kazinczink, az élen járnak, s a legdélibb peremvidék különös telkét adják, bár már rég nincsenek közöttünk.

De a többiekre, a kisebbségi küzdelmeink névtelen hőseire is önérzetesen hivatkozhatunk.

Az irodalmat, a szellemi életet szinte a semmiből kellett megteremteni.

A toll egyszerű napszámosai a mi sajátos viszonyaink között a magyar küzdelmek apostolai voltak, s szét kellett forgácsolniuk idejüket, tehetségüket, hogy mindenre jusson erejükből.

Mindegyik valósággal oroszlámként harcolt és kopott, őrlődött az egyenlőtlen viaskodásban.

Ki-küzdött tisztelettel és elismeréssel hoztuk ide néhányukat, hogy Bácska és Erdély rokonlelke szemtől szembe állhasson egymással.

Hallani fogják költőinket, elbeszélőinket, szellemi életünk dicséretes szorgalmú élharcosait, akiknek éber figyelő szemé, meleg szíve és sugárzó magyar lelke kibányászta a zsiros bácskai föld nehezen mozduló emberének minden problémáját.

Megcsillan ezekben a lelki forráságot lehelő írásokban a sokrétű Bácska szikrázó homokja, áldott fekete földje, csön-des tanyavilága, népének kitartó szorgalma és munkaszeretete.

Úgy élnek itt egymás mellett magyarok, németek, szerbek, mint végzetes történelmi viharok elsodort törzsei s egymás felé hajolva tisztelik a jó szót, s élük a maguk teremtetten világot.

A délvidéki magyar költők és újságírók dicséretére válik, hogy mélyen átérték peremvidéki küldetésüket s munkálkodásukban mindig az összetartó és együttműködést biztosító lehetőségeket keresték a maró gyűlölködés és áldatlan erőpusztítás helyett, amely annyi népnek íeti sírásója.

Erdély-írói, Délvidék írói Istenadta tehetségük birtokában minden áldozatok és kockázatok vállalására hivatásuk és elhivatottságuk tudatában teljesítették és fogják teljesíteni kötelességüket.

Erdélyország és Délvidék hálás magyarsága íróikkal együtt elmondhatjuk a költő szavaival:

„Az én viharom a Te viharod,
Az én koronám a Te koronád,
Hol a fejsze, mely belőlem kivágott”

Dr. Reök Andor

Dudás Kálmán:

Erdélyi útijegyzetek

Cs. Szabó Lászlónak

(Kolozsvári vázlatok)

A SZOBOR ELŐTT

Ledönthető volt. És mégsem volt hozzá
elég hőhő bátorsága, hogy porrá
tegye: ekép vértette látszatát —
az önámítás vagy a gyávaság?

Átírta kénye: lett Mátyásból Corvin,
s a hatalom ott huzta meg magát,
hol a Szellem roppant szárnya vág,
mely győzedelmes muló, hitvány holmin.

A HÁZSONGÁRDI TEMETŐBEN

Hol jogainkat sugárzó kövek,
láthatatlan lángok és öreg
betűkön bagoly, meg kópjafák őrzik:
az idegen hogy merészelt ez őrsig?

REMÉNYIK SIRJÁNÁL

Hogy lobbanással bezárul a kör,
a lélek mécs-edénye zuzva rogyan,
a házsongárdi mély magányba dől:
alig mérényi porladás a porban.

S a fény magában vándorol tovább.
Ha kell, öles láng lobogássá gyullad —
Erő, kövesd a hit gyúlt oszlopát,
hasábjá fénybe vonja zord utunkat.

A FARKAS-UTCÁBAN

Jöhet vihar, téphet bennünket átok!
Setét szelét száz szörny fújhatja ránk!
s ha romba dönt is, kövek, hűbben álltok:
helyeteken lobog, lobog a Láng.

CSATANGOLÓ

Itt porló óriások szelleme
egy új ezredév jogáért vitáz.
Ezt lehelte itt minden porszeme
könek, időnek: figyeld, krónikás.

E kövek közt s az ősi rég alatt
suhogva élnek a Mult árnyai:
első után e dombnak haladt
a nagy-nagy mostoha, Apácai.

Mátyás bölcsőjét ringatja a vár,
Báthory Zsigmond szemléli amott
(már nem vigasztalja csak a halál)
a frissen ácsolt, fehér verpadot.

Hadak zudulnak török gyászra ni!
lován, az élen, vágat Bocskay.
Itt Bem apó s Petőfi zászlai,
ott könyvekkel járt ifjú Bólyai.

Itt Heltai s bus Wesselényi járt,
ott Bethlen Gábor, a fejedelem,
échozni hallom zord Gyulai Pált,
amott Mikót, itt Jósikát lelem.

E házban itt Reményik énekelt,
míg fönt románul ballagott a hold,
s hol testvérként ülsz, déli társ, ehelyt,
asztalodnál Dsida Jenő dalolt.

Itt mindenütt a Szellem van jelen,
és minden kö egy lánggal egybenőtt.
A husz év zsarnok nyomát keresem: —
mít is tehetett ily tanuk előtt?

AZ »ELLENZÉK«-NÉL

A vendégek szíves látóikkal
arany nedűvel mulatják az éjt,
cseng a pohár, csapkod, zeng a vig dal.
... Egy poétára halott árny alél,
és benyit oda, hol asztala állt:
hátha —
s bűbájos ködfényben Kuncz Aladárt
látta.

A »TERMÉS« IRÓIRA

Két kor mesgyéjén álló őrüzt-lelkek,
szépszó helyett erős ének kell s bátor-
Kik üzenete hangjára füleltek:
az Újra legyetek hű rezonátor!

BUCSU

Még megölelem mégegyszer a tornyot,
még megsímitom a sok kópiafát,
aztán dadogva néma bucsut mondok,
míg keszkenőm egy sóhaj fogja át.

KALOTASZEG

A székeleyek s a tiszai magyar
között a hid e máreknvi tatár,
Kés Károly népe, szép Kalotaszeg.
Az Istent kérem, szárnyát áldja meg:
ragyogjon és erősödjön hamar!
mert lábait már nyalja a halál.

AJÁNLÁS

Te tanítottál Erdély dallamára,
e dallamot azóta zümmögöm.
Legyen e pár megtalált hangja hála:
fogadd, mint sóhaj hazai rögön.

Hoztuk a zászlót...

Irta: Draskóczy Ede

A Délvidék irodalmi vezére és költője személy szerint már nincsen velünk. Lelekét és testét elégették a lázok. Kihamvadt. Mégis úgy beszélünk róla, mint aki közöttünk van. Még mindig költőnk és mindig zászlónc. És még mindig növekszik. Összes munkáinak első kiadásában még csak most ismerjük meg költői művét, még csak most világosodhatik meg előttünk, hogy miért lehetett Bácskában éppen ő a vezérünk. Még csak most jelennek meg művei, hogy egyben, egészben és egyszerre láthassuk alkotását, amit a kortárs csak részleteiben, töredékeiben és néha csak morzsáiban látott.

Bácska költőjéről és a délvidéki irodalom fejről nehéz szólni az irodalom

VÁRAD

Páris magyar huga, Farsangja vulkán
szélén volt! Egy beteg kor rossz szívét
hallgatták itt lázas forgásban, furcsán,
s a holnap dalát zengték Adyék

Hamut hozott a holnap s összeomlást,
s tespedésből rázó tragédiát —?
Ó, mi lakja még mélyen e föld gyomrát,
süket fülünkig mily hang rémlík át —?

ALFÖLDI ALKONYAT

Az Alföld csendje pejszin fensikokra
az ősi vággyal visszarévedett.
Az alkonyat, mint óriási kotla,
veres gözt pipál vad álma felett.

és fejedelemség e klasszikus földjén.

A bőségben, a kiteljesedésben, az élet
dús ömlésében, a pompában alig-alig le-
het megérteni.

Mégis elhozzuk ide őt, az egyszerű,
fehér gyolcsból való jelképünket a villo-
gó selymek új zászlói, és a régi brokátok
súlyos lobogói közé.

Nehéz arra válaszolni, miért oly egy-
szerű nálunk még a jelkép is.

Bácskában, a magyarok ősi települési
helyén nincs egyetlen műemlékünk sem.
Mindent alföldi síksággá törölt róla az
idő.

Bácskában talán még egy ősi rom
sincs, ami előtt kalapunkat áhítatosan
megemelhethnénk, és temetőlátogató meg-
hatottságunkban megtisztulhatnánk. Még

az a szomorú bizonyosságunk sincs meg, hogy itt valaha volt valami.

Bácskában nincs egy ember, aki ha kézen fogná őseit, a századok mélységének dobogását érezhetné. A történelem leseperte a foglaló ősök maradvékát erről a remekül lerített dús asztalról. Telepített népek lakják és vékony rétegű hagyományaik csak a barázda inádatára serkentik.

Bácska jámbor jobbágya volt a magyarnak. Termelt és fogvasztott, aratott és emésztett. Nem volt más gondja, mint hogy telik-e elég mérővel az acélos búza. Egyszerre volt Kanaan és fájósivatag.

Ezen felül még elkerítették egy idegen közösségbe, megcsónkolták, ereit elköttették, idegeit keresztülvágták és odahajították, mint egy koncot, a sívár testi létnek.

Bácskában néha olyan magasra nő a kukorica, hogy egy lovas ember élvész benne. Hogyan lehetne ebben a rengetegben egy rőfnyi fehér gyöcsöt meglobogtatni, vele jeleket adni, és hívóket toborozni.

Szenteleky Kornél mégis felemelte ezt a gyöcsöt és zászló lett belőle.

Pedig mennyi ólmos súly húzta lefelé a mozduló kezét.

Szenteleky a magyar vezér szláv vértől volt terhes, mint a költő-üstökös, akit a szlávok itt még ma is Petrovics Sándornak mondanak.

Szentelekynek itt a Bácskában nyugatúsága is eredendő terhe volt, akár csak a szabadkai Kosztolányi Dezsőnek. Magyarságában gyökerezett, de lombjait Európa szelei zúgatták.

Olthatatlan szomjúsággal a fényt és nyugatot áhitozta, mint a költőfejedelem Ady Endre. De a tornyosuló határok napzomjas lelkét mindig csak árnyékban hagyták.

És kitörő vágyai mellett is maradt a falunak szenvedő láncosa, az útált sárnak rabja, a gyűlölt pornak csendes türelmese, mint a tizenharmadik század vidéki költőnemzedéke.

Árnyék kapitány volt vezérré indulá

sában, mint az erdélyi Reményik Sándor.

Szörnyen és vigasztalanul egyedül volí, mint Madách Imre.

Érzékeny volt és mérhetetlenül szenvedett, mint Juhász Gyula.

Testét a láz gyötörte s mint annyi magyar költőnek a morbus hungaricus volt a végzete.

Költő volt és orvos. Egyszerre látta az élet és a halál útjait.

És ennyi végzetes súly mellett mégis zászlónak emelte föl a gyöcsöt, a bácskai durva szőttest, egy ív fehér papirost, egy verset, egy gondolatot, egy eszmét, szándékainak minden tisztaságát: a lelkei. Kitűzte magát termekre és söntésekre, — baráti otthonokra és füstös kávéházakra, — kérész életű ujságcikkekre és igényes folyóiratokra, — kitűzte magát tervezgetésekre és zajos gyűlésekre és lengett maga-magának sorvasztó éjszakákon keresztül a sokféle láz öldöklő forráságában.

Bácskában nem lehetett hagyományokról felröppennie. Nem volt itt mire rádöbhtantani, hogy felszárnyalhasson a szédítően édes lendület lebbenésébe.

Az árva és hagyománytalan bácskai síkságon a feltörő magyar ösztön volt. Az első mozdulat a semmiben. A szorongó és félelmes sötétségben az első sikoly.

Gyötört testében szelíd lélek lakott, de szelidségében is meg nem félemlíthető erő. Halk volt, de zaj soha el nem nyomta. Szóttalan. de szavak zúduló áradatával soha félre nem taszítható. Csendes, de küldetéses hitében téveszthetetlen és makacs erejű. Érezte, hogy életének kiszabott ideje alatt meg kell járnia a bácskai síkság egyetlen magaslatát: a kálváriát.

Falusi orvos volt s mégis egy egész nemzetnek mozduló életösztlőne a legnagyobb sötétség idejében. És közben a lelke menthetetlenül elégett.

Így vált verssé, írássá, vitává, irattá, ujsággá, folyóíratá, tanítássá, amitől legjobban idegenkedett: szabad beszéddé, s amit annyira szeretett: levéllé.

Igy maradt itt közöttünk összes műveiben, kiadott levelezésében és a Kalangya irodalmi folyóiratban, amely ma is őrzi alapítójának nevét.

Soha hordóra nem állott, életében soha egy szónoklatot el nem mondott, soha a tömeggel dolga nem volt, mégis ő a bácskai magyar szellem megszervezésének vezére.

A különös magyar észjárás szerint a szervezésnek a veszély az ideje. Az egyéniségükben szenvedélyesen önkormányzó, külön portájukat féltékenyen őrző magyarok csak a veszélyben tudnak büszke sokféleségükből eggyé ötvöződni. Ezekben a nehéz időkben a veszélyt nem kellett bizonyítani, mindenki a torkán érezhette a fojtogató kezét. A magyar észjárás szerint a veszély tudata: a legjobb szervező. Ez a tudat akkor mindenkién élt az összeolvadás keserves föltételeként. A magyarok várták a fehér szőtttest, hogy zászlójuknak vallhassák.

A magyar logika szerint, ha a magam szándékainak a másik magyart meg akarom szervezni, akkor csak a jó szó hiányzik. A jó szó és a szavak közül is elsősorban az ige. Az ige, amely mondatainkat is lendíti, történeteinket pergeti, történelmünket görgeti. Az ige, amely a szellemet világra szüli és életünket bátran zuhogtatja. Csak a jó szó hiányzik, mondjuk, mikor kérnek tőlünk valamit. S ez a jó szó és ez az ige volt a veszély idején Szenteleky Kornél és mi megadtuk neki a legtöbbet, amit az individualista magyar megadhat. Az összeálló egységet, az első szervezetet. Nem nyugati mintára történt ez a szervezkedés, hanem az ősi magyar vendéglátás iratlan törvényeinek uralma alatt, ahol mindenki egyforma és egyenlő marad akár felolvadó vendégszeretetében lelkének legjobbját ajánlja fel, akár látogató kedvében örömmel fogadja a legjobbat, amit a magyar személyiség portáján kaphat: a befogadást és az örökké nyitott kaput.

A veszélyben összeálló és a jó szónak magyarsága végre a szellemet látta ven-

dégül kitárulkozott portáján.

És a szelid szervező a vendég figyeimével hordozta ajándékba emberségének sokszínű csokrát, lelkének mézédesszellemmel telt kelyhét és kedves volt a magyarok előtt.

De Szenteleky mégis halálában a legnagyobb szervező. A halál ölelésében ébredt igazán életre. Testetlen létével fogott össze bennünket többé fel nem bonthatóan testvérekké, meg nem másíthatóan végleges szervezetben: a láthatatlan Szenteleky társaságban, amihez nem kellett alapszabály, nem kellett hatósági jóváhagyás, mert a magasságokban és a lélekben élt, mint ő maga.

A bácskai vezér kihamvadt, de már láthatóan él és áll a szervezet: a Szenteleky Irodalmi Társaság, súlyosan díszes ornátusban a szellem vendéglátóinak, a jó szó embereinek és a veszély igaz magyarjainak.

Bácska rónáiról, a Tisza partjáról elhoztuk kis fehér zászlónkat Erdély tetőire, a villogó új selymek lobogói és a régi brokátok súlyos zászlói közé. És úgy érezzük, hogy a kicsiny fehér zászló megéled, meglebben és meglöbög a szellem ismerős légjáratában a díszes testvérzászlók között.

NAPON

Jó ez a megnyugtató magányosság,
itt az erdön, ahol a nap
nyújtózkodik szét az ébredő tájon,
mint megbékélt ember, hanyatt.

Elmélyedő percek öveznek engem,
a szigeteltség percei,
nem kívánok a városba, ahonnan
eljöttem, visszaienteni,

Zuzós fájdalomak, távolodjatok el,
te, nyugtalanság ne kísérl,
hallgassam csak, hogy lüktet ereimben
csöndesen, álmosan a vér.

Aludjon vérem és ne is zenéljen,
aludjon a szél, és a nap
mint apró gyöngyöket, szórja nyakamba,
csak szórja a sugarakat.

Holló Ernő.

Úgy zeng a szó, mint ősi templom mélyéről feltörő orgonazúgás. Ünneplés és méltóságos, akár a Himnusz akkordjai s egyben enyhén muzsikáló, benne van az idő múlása, benne az évszázadok titkos elsuhanása, akár a folyam némán tovatűnő vizében a mérhetetlen erő. Önmagában semmitmondó s mégis titokzatos jelentése van, állítólag idegenből jött s mégis annyira magyar, letagadhatatlanul s mélységesen az, mint emberben mondjuk Zrinyi Miklós vagy Petőfi Sándor. Vagy közelebb-ről Reményik Sándor, nálunk Délvidéken pedig Szentekely. Erdélyi szó. Közelebbről kolozsvári.

Mert Házsongárdon van a kolozsvári temető. Erdélyben s vele együtt Magyarhonban így ismerik ezt a szót. A házsongárdi temető. Vagy Házsongárd.

A görögöknek Pantheonjuk volt, a germánoknak Walhallájuk. Az erdélyieknek házsongárdi temetőjük van.

Mert ebben a temetőben Erdély egész történelmét megtaláljuk, itt a sírkövek századokról beszélnek, a házsongárdi temető árnyas fái, utai alatt évszázadok

üzennek a késő utódoknak, akik elmélázva járvák Házsongárd úttalan utait. Katolikusok, reformátusok, lutheránusok temetője egymás mellett és együttesen, a bejáratnál kettészakad az út és két széles ösvény fut a magasba, meredek kaptatóval. Hol itt állunk meg, hol ott, minden régi sírról egy-egy ismerős név, már az iskolában hallottuk, de az életben tanultuk meg mélyebb értelmüket. Misztótfalusi Kiss Miklós, a nyomdász, Újfaludy Sándor, a legnagyobb magyar emlékiró megható síremléke, Brassai Sámuel, a nagy polihisztor, aki még a mi gyermekkorunkban is élt s ma már távoli legendává nőtt a neve s vajjon ki tudná egyfuttában elsorolni a mohos, fák lombjában, virágok között elsüllyedt síremlékek neveit és felírásait. Ha Kolozsvár kövei Erdély magyar multját őrzik s házai a magyarság itt született nagy férfainak emlékét (Mátyástól Reményik Sándor szülőházáig de hosszú is volt az út s milyen kálváriás) itt a házsongárdi temetőben azok a halottak nyugsznak, akiknek poraiból nőtt ki Erdély s az az erdélyi szellem, amely-

ről főleg kisebbségi sorsban oly sok szó esett erdélyi könyvekben és folyóiratokban. (Sajnos, ma kevesebb esik róla, pedig érdemes lenne szívógyökereibe kapaszkodni.) Jövője van annak a városnak, amelyiknek ilyen temetője van.

Ezek a gondolatok zsonganak bennem, miközben a délvidéki írókkal együtt egy kis zarándokcsoportban elhagyjuk az egykori Kolozsvár városfalát s belépünk a kapun a házsongárdi temetőbe. Reményik Sándor sírjához megyünk, az ő haló porait keressük fel

a Délvidék üzenetével, egy csokor mezei virággal. Átmegyünk a bejárat előterén és jobbra fordulunk, a lutheránus részbe. Zegzugos úton megyünk felfelé, meredek az út és esúszos, nemrég esett az eső és a költő sírja bizony magasan van. Megtalálni se igen lehetne, ha nem jönne velünk Imre Kálmán, a költő sógora. (Milyen különös, Imre Kálmán a sorainkban lépegető Draskóczy Edével

is rokonságban van.) Így haladunk felfelé csendben és megilletődötten a sírboltok és sírhantok között, aztán egyszerre átmegyünk egy keskeny ösvényen, ismét jobbra fordulunk s már ott is vagyunk egy jeltelen sírhant előtt. Nincs felette még síremlék, de gondos kezek ápolják, oldalán frissen zöldel a pázsit s a virágok az el nem muló szeretetről beszélnek. S ahogy csendben a sír előtt állunk, felzsonganak bennem a költői végrendelkezés sorai:

Fáradtságom adom az esti árnyak,
Színeimet vissza a szivárványnak,

Megnyugvásom a tiszta, csöndes égnek,
Mosolygásom az őszi verőfénynek.

Sok sötét titkom rábizom a szélre
Semmit se várva és semmit se kérve.

Kik üldöztek, át tüskén, vad bozótton:
Kétségeim az örvényekbe szórom.

A heltom után ne keressetek,
Leszek sehol — és mindenütt leszek.

Igen, a költő teste itt porlad a házsongárdi temetőben, de a lelke ott van mindenütt, amerre magyarok élnek s főleg arra, amerre a kisebbségi sorsot vállalt és átvészelt magyarok élnek új és szabadabb életüket. Óh bár mindenütt megtanulták volna azt is, amit ez a szent ember és költő életében megtanult; megbocsátani ellenségeinknek és új, tiszta gyermeki hittel indulni az országépítő munkának. Ó bár megtanulná ezt a tiszta hitet és krisztusi szeretetet az egész magyarság s véle együtt az egész ország s benne minden nemzetiség, minden ember. Úgy, ahogyan Reményik Sándor, a Végvári-versek legendás költője is megtanulta. Ó élete végén eljutott az igaz Békéhez, a lélek nagy megbékéléséhez, a Csendhez.

**Robbanhat ezer bomba: kárbament,
De kárt nem okozott.**

Bent:

Csend.

A Béke itt kezdődik.

Bent:

Csend.

Isten hozott.

Ez már az evangéliumi megbékélés volt Reményik Sándor verseiben. S ahogy mi itt álltunk Reményik Sándor sírjánál, egyszerre tisztán éreztem, milyen hőfokú a lelki rokonság közte és a Délvidék nagy irodalmi halottja, Szentelckey Kornél között. Szentelckey is költő volt, költő és irodalomszervező s verseiben, novelláiban ő is ugyanazt a krisztusi szeretetet hirdette meg, mint amit Reményik Sándor. Reményik az idegeit áldozta fel egy országot szétdarabolt s egy újabb világkataklizmára készülő korszak gyűlöletet lehelő világában, Szentelckey az egészségét dobta oda, hogy a délvidéki magyar irodalomnak alapot teremtsen, de ő is ugyanazokkal a Rémekekkel, a Gyűlölet és Gonoszság rémeivel harcolt. S mennyire igazak Reményik Sándor sorai, amelyeket „Petrovics íté” című versében a névelemzés és „fajtisztaság” divatos elméleteinek hirdetőihez intézett:

Hát jól van, jól van, ezt is elviseljük.

Mert falra hányt borsó ez is.

Ál-tudósok kezén játék-kavics.

Fent, a legfőbb Semmitűszékben

Úl minden bíróság fölött

Ama más néven is mert Petrovics.

Mi legfőbb bíránk minden faji perben:

A vér: a semmi. A Lélek: a Minden.

Két sírdomb. Egyik a telecskai dombo-
lok alján, másik itt a házsongárdi te-

metőben. Egyiket a déli nap veri, szik-
kaszítja, a másik fölött erdélyi lomb-
sátor zúg, muzsikál, ha a szél lefut a gya-
lú havasokról. Az egyik csak magá-
nyos, bús, árva bácskai ákác a gazdagon
termő földek, hajlongó búzatenger s bi-
zony sokszor makacs és kemény ugar
fölött, a másik egy erdőség sudár ma-
gas tölgye. De messze benn, ahol már
csak a lélek lakozik, mélységesen roko-
nok, nagyon is egyek. Ezt mondotta né-
kem akkor a házsongárdi temető és azt
is mondotta, hogy nekünk, délvidékiek-

nek kétszeresen kell őriznünk magá-
nyos, elhagyott sírjainkat s megterem-
teni a magunk bácskai Házsongárdját.
Amely ugyan talán sehol sincsen, de
mégis — akár a költő lelke — minde-
nütt ott van, ahol ennek a tájnak szü-
lőttei és szerelmesei szülőföldjüket a lel-
kükben magukkal viszik.

Csuka Zoltán

Nem változtatok semmit a történeten, úgy írom le, ahogy hallottam maguktól a szereplőktől; nagybátyámtól, nagynéném-től. Csak a nevüket változtattam meg, elővigyázatból. Félek, hogy sokan felismernék őket.

Még a jó békevilágban, a 910-es években történt. Egy szép nyári este Mukitsné hiába várta haza az urát. A vacsora régen kihűlt, a gyereket lefektette már, férje csak nem jött. A düh még az alvás gondolatát is kivetette agyából, kiült az üveges verendára, olvasni próbált, de persze ez se sikerült.

Nem volt féltékeny, de tűrhetetlennek találta, hogy amíg ő egész nap otthon dolgozik, egész nap ki se mozdul a házból, a gyerek miatt, addig férje tamburásokkal, vagy rezesbandával mulatozzék. Pedig úgy volt. Mióta az első gyerek megszületett, azóta Mukits ivott és hetenként kétszer-háromszor is csak hajnalban vetődött haza, mindig részegen és mindig üres pénztárcával.

Oka nem volt az ivásra, legalább is nem olyan oka, amelyet az alkohol érintetlenjeinek felmutathatott volna, hogy: na ezért iszom. Ivott, mulatott, magáért az ivásért és magáért a mulatásért, ugyanúgy, ahogy abban a jó békevilágban sok más szabadkai férfi is.

Felesége tehetetlenül tűrte. De mit is tehetett volna? — A gyerek az anyaszereget elléphetetlen láncával kötötte magához és mozdulni se tudott tőle Mukitsné pedig kardos, erősszavú asszony volt, férje két évig — a gyerek születéséig — mozdulni se mert tudta és engedélye nélkül.

Éjfél volt. Bentről, a nyitott ajtón át kihallatszott a kakukkos óra selypes, öreg hangja. Mukitsné nem volt érzélgős lélek, de ez a kiszűrődő gépies, 12 kakukkozó mégis összeszorította a szívét és ezen az éjszakán különösképpen úgy érezte, hogy elég volt; ez a tizenkettedik óra.

Nesztelenül bement és megnézte a gyereket, hogy alszik-e, aztán magára kapott néhány rendesebb ruhadarabot és odaállt a tükör elé. Szigorú arccal vizsgálta magát. Megigazította szoknyája ráncait, elsímitotta mellén a pruszlikot és bekötötte a fejét. A nehéz selyem zizegett a mosástól kicserepesedett keze között. Pénzt vett magához és megindult.

Kimért, nyugodt léptekkel ment, és a cipőkopogásától felriadt házak ijedten nézték a közöttük elhaladó elhatározását. — Az ő ügye — gondolták bizonyosan és fejükre húzták ismét a csendet és aludtak tovább. Mukitsné pedig ment, a szabadkai éjszakából hazavinni az urát.

Útközben benézett a kocsmák, vendéglők és kávéházak ablakain. Csak bizonytalanul sejtette, hogy merre kell mennie, csak az ösztön vezette. Arra se gondolt még, hogy mit mond férjének, ha megtalálja. Az elhatározottság és az akarat volt az egyetlen, ami megindította, de az elég lesz a többire is.

Bentjárt a város szívében. A kiskocsmák és vendéglők apró ablakai helyett most egy nagykávéház falnagyságú ablakai mögött kereste a függöny nem takarta réseket. Borizú nótázás és tompa muzsikaszó szűrődött ki. A fényes, tükrökkel zsufolt teremben mulatozó férfitársaságok. A második ablak mögül meglátta férjét, három barátjával ült az asztalnál. Mellettük egy tisztitársaság, közülük az egyik egyik éppen akkor vágta földhöz poharát. A zajra néhányan felémelték fejüket és elfordultak, majd ittak, énekeltek tovább. Nőt sehol se látott. Csak a pénztárban ült egy fehérre puderezett, unatkozó szépség.

Mukitsné hosszan nézte az ablak mögötti életet. Női ösztöne ijedten tiltakozott elhatározása ellen. — Oda te nem

mehetsz be. Menj haza, — rikoltotta ez az ösztön és felmutatta a holnap, a majd holnap csábító lehetőségeit. — Otthon. Otthon megmondhatsz mindent, nyugodtan beszélhetsz, nem figyel senki, — de Mukitsné akaratosan megrázta a fejét, még egyszer megigazította ruháját, kendőjét, megtapogatta a zsebkendőjébe csavart pénzt és megindult.

Dupla ajtaja volt a kávéháznak. A két ajtó között Mukitsné arcát megesapta a kihűlt dohányfüst és borszag, egy pillanatra úgy érezte, mintha a pokol kapujában állna — sietve keresztet vetett — és lenyomta a belső ajtó kilincsét. Bent állt a csillógó, zajos teremben, nem merte félrefordítani a fejét, csak az urát nézte. Ment egyenes derékkal, emelt fővel.

igyál meg egy pohár bort velünk, — akarta áthidalni az ellentéteket. — Aztán megyünk majd együtt.

— Azonnal gyere.

— Nem vagyok gyerek, ne akarj te engem hazazavarni. Te eredj haza. Aszszonynak otthon a helye.

— Igen? Ki mondta ezt neked?

— Ezt mindenki tudja. Ez így van.

— Na, majd én megmutatom, hogy lehet ez másképp is, — mondta Mukitsné, avval hátat fordított az urának és átsétált az egyik üres asztalhoz.

Mukits elnyomta a csodálkozását, igyekezett jó képet vágni a dolgokhoz és visszaült barátaihoz.

Hamarosan egy pincér került elő és odaállt Mukitsné asztalához. A szokatlan

A zaj néhány pillanatra elcsittult, kíváncsi tekintetek kutatták az arcát, férje zavart mosollyal állt fel és tett egypár lépést felé. Szemrehányás és bosszúság remegett kérdésében.

— Minek jöttél?

— Gyere haza.

— Ezért jöttél ide? — Ilyenkor? — kérdezte és aggódva figyelte az emberek barátok arcát, mert félt, hogy kinevetik. Felesége szükségzavúsága mögött is konok határozottságot érzett. — Na, gyere,

vendég öt is zavarltá tette, értelmellenül vigyorgott és a nyakkendőjét rángatta.

— Hozhatok jó hideg vizet? — kérdezte.

— Vizet? Ki iszik itt ilyenkor vizet? Bort hozzon.

A pincér végig lejtett elképedt arcával a termen. A vendégek elkísérték tekintetükkel a konyhába és a söntésbe vezető ajtóig és kíváncsian várták, hogy mivel tér vissza, Mukits idegesen rágta a szivarját és félpercenként nyalt bele az

előtte álló borospohárba. Tudta, hogy a botrány minden pillanatban bekövetkezhet, mégse mozdult, mégse állt fel és ment oda felesége asztalához, hogy elég volt, megyek haza. Most, azonnal. Nem mert azzal már elkésett, mert most már mindenki látná, hogy ő volt az, aki tararódot fújt.

A pincér ismét megjelent a teremben, tálcáján egy kétdecis talpas pohárban bort hozva. Mukits megkönnyebbülve nézte a tálcán csillogó italt és derűs mosollyal nézett körül a teremben. — Két deci bor még nem botrányos, nem is ital, inkább csak szimbólum, — gondolta, de hamarosan eltorzult az arca. Mukitsné egyetlen hajtásra kiitta a poharat, valamit mondott és a pincér kisietett megint a teremből.

A vendégek eddigi szótlán kíváncsisága feloldódott, innen is, onnan is megjegyzések és nevetések röpültek fel és röpültek Mukits füle felé, a tamburások abbahagyták az előbbi hallgatót és egy csárdásba kezdtek, cigányosan elcifrálva az egyszerű dallamot. Csak Mukits hangulata vált hirtelen és feltűnően rosszabbra. Aggódva leste az ajtót, amely mögül a fehérkabátos pincér behozza majd tálcáján az ő megcsufolását jelentő italt és keserű szidalom gomolygott lelkében, hogy nem ismerte fel azonnal az asszony szándékát és elhatározását. Mert most már ment volna, azonnal is, de szégyelt felállni az asztaltól.

A pincér három üveg palackozott bort tett Mukitsné asztalára. Az asszony nyugodtan megvárta, hogy felbontsa mind-egyiket, azután két üveget odaküldött a zenészeknek. A katonatisztek egyike hangosan brávót kiáltott, a zenekar tussal köszönte meg a kapott italt.

Most már kivétel nélkül mindenki Mukiesot és Mukicsnét figyelte. Az unatkozó felíró nő szfinszkszerű arca is eltörött és nyílt, de kicsit gúnyos mosollyal fordult a megszorult férj felé, a barátok pedig türelmetlenül noszogatták Mukitsot:

— Vidd haza gyorsan.

De Mukits még habozott, még várt, maga se tudva, mire. Arca égett, füle vörös volt és legszívesebben láthatatlaná változott volna, amikor bekövetkezett a botrány.

Mukitsné földhöz csapta poharát és asztalához rendelte a zenészeket.

A terem megtelt az italos férfiak hangos nevetésével és kiáltozásával. Mukits hamuszürke arccal sietett felesége asztalához.

— Lizó, megbolondultál? Hát elment az eszed? — súgta fojtott hangon.

— Dehogymént. Most jött meg, — felelte Mukitsné és farkasszemet nézett az urával. — Eddig egyedül mulattál, máától kezdve közösen.

Két tamburás odaállt az asszony háta mögé, Mukits egy karlendítéssel akarta elküldeni őket, de az asszony rájuk parancsolt. Maradtok? A tiszték felálltak és hangosan éljeneztek, a zenekar visszamaradt része, primási segédlet nélkül egy ropogós indulóba kezdett, Mukitsné csipőre tette a kezét és odaperdült az ura elé:

— Most mulassunk, Márkó — kiáltotta — és eloldotta fejéről a kendőt.

De Mukitsnak elment a kedve a mulatástól, örökre elment. Szédülő fejjel visszatámolygott még asztalához, aztán feltűnés nélkül elpárolgott. Otthon kiült az üveges verandára és várt, hallgatta, türelmetlenül, aggódva, az öreg kakukos óra közönyös óraütéseit és elgondolkozott a férfiak és az asszonyok életéről. És attól kezdve nem maradt ki többé éjszakára.

Szőnyi Kálmán.

Székely virágfakadás

Az 1941. év fölszabadító husvétja új élet hajnalának pirjával sugárzott rá a magyar haza testéből kitépett és huszonhárom évig idegen hatalom alá kényszerített Délvidék magyarságára. De ez az ünnep sokkal távolabb és sokkal hosszabb idő óta számkivetésben élő magyarok kálváriájának is boldog husvétja lett. Száznolcvan évvel ezelőtt bújdosott Bukovinába a székely mádэфalvi veszedelem üldözött népének egy része. Ideiglenes otthont keresett, s ha sokáig késett is a haza vezérlő csillag, a vérengzés elől elmenekült családok ivadécai új lakóhelyükön az idegen földön és az idegen környezetben is megőrizték magyarságukat, hitüket és hazavágyódásukat. A Délvidék fölszabadító husvétjának hajnala nekik is az új élet ígéretével üzent.

A szerb megszállás idején dobrovoljácokkal betelepített bácskai földön a magyar kormány az ő hűségük jutalmának szánta azokat a házakat, amelyeket a Délvidék aranyat verejtékező terméséből a szerbiai és a dalmáciai hegyek ideözönlő új honfoglalóinak épített az idegen uralom. *A Délvidék magyarsága szeretettel fogadta hazatérő testvéreit*, akik száznolcvan esztendeig úgy harcolták meg küzdelmes életük nehéz harcait, hogy lelkükben nem fakult meg a magyar érzés és ajkukon nem romlott meg a magyar szó. Minden magyar természetnek találta, hogy közöttünk van a helyük. Aki átélte itt a két évtizedes idegen uralmát, a testvériség elevenebb érzésének szavával vallja és követeli azt is, hogy a magyar föld minden idegenbe kényszerített gyermekének igazi hazája legyen. A hazatelepítést még csak hazahívogatásnak mondhatjuk. Bukovina 16.000 magyarjának hazatérése után a 120.000 moldvai magyarnak is van lelkiismerethez kiáltó szava.

Ezt érzi és vallja mindenki, de a visszatelepítés megoldását utólag egy-egy vélemény mégsem ítélte a legjobbnak abban, hogy a hazatért magyarok nem

házakat, hanem falvakat kaptak. Az innen elvándorolt magyarok nemcsak más színeket, szavakat és szokásokat, hanem más magyar lelket is hoztak magukkal. Csakhamar szembetűnt az is, hogy másnak tartják magukat. Nem többnek, csak *másnak*. Ezt a legegyszerűbb kifejezésben is sokszor éreztették. Az úton közelgő alakról néha azt mondják, hogy

Zsindely Ferenc kereskedelemügyi miniszter beszédet mond a bácsjózsefalvi vasuti állomás avatásán MFI

ott egy ember jön, néha azt, hogy egy székelyt látnak. A megkülönböztetés nem az önhitt és a bántó lélek szava. Nem kevesebb nekik az ember, mint a székely, csak magunknak mondanak vele többet. Az elkülönülés hajlamának kétségtelen megnyilvánulása ez a jelenség. Az ilyen megfigyelés mondatja ki a figyelő emberrel, az itteni magyarral azt a jóslatot, hogy a mi székelyeink nem fognak közénk elegyedni s nem lesznek igazi bácskaiak még kétszáz év múlva sem. Akik veszteséget látnak ebben, azok

természetesen úgy vélekednek, hogy talán helyesebb lett volna egy-egy helyre kisebb tömegekben letelepíteni a hazahozott székelveket.

El nem némítható, sőt igazságosságra kötelező kívánság az, hogy a hazatelepítésért ne csak azok róják le az áldozatot, akiknek semmijük sincs s akik jogos reményüben lesznek szegényebbek, amikor valakit s különösen amikor nagyobb tömegeket fogadnak maguk közé, hanem áldozzanak a hazátlan magyarokért azok is, akiknek gazdag fölöslegük van a hazából. De hogy falutelepítés helyett jobb lett volna a csoporttelepítés, más szóval a hazahozott tömegek szétszabdálása: erre az ábrándos okoskodásra éppen az alaptalan aggodalomkeltő jelenségek már is más értelmű valósággal felelnek. *A külön lelkiség mindenütt külön érték is.* A székelvetelep új színpettyei a bácskai élet térképén, ne fakuljanak el, hanem virítsanak minél eltérőbben, minél szokatlanabbul, sőt nem túlzott kívánság az sem, hogy minél elkülönülőbben. A hazához kapcsoló érzésben és engedelmisségben legyünk teljesen egyek, minden más éljen, harcoljon, feleljen és versenyezzen.

Két éve, hogy a bukovinai Józseffalva székelv lakossága megtelepedett a Délvidéken. Ajándéku juttatott itteni lakóhelye a Bácsjózseffalva nevet kapta. A hazatelepítés második évében ez a kis székelv falu újabb ajándékot kapott s ezt egy ragyogó ötlettel úgy fogadta el, hogy a Délvidék a székelvek ajándékának tekintheti annak sajátos értékét. Át kellett alakítani a székelvetelep vasúti állomásának megrongálódott épületét. Székelv lélekből fakadt az az eszme, hogy az új vasúti állomás külsejében is más legyen és emlékeztesse az erre tévedt, erre utazó embereket arra, hogy itt székelvek laknak. Az eszmét megértették, s ma nem is a székelvföld, hanem a *Délvidék büszkélkedik a székelv vasúti állomás nem mindennapi érdekességével.* Erdélyi házakra emlékeztető részletekkel, a székelv népművészet vonalaival és színeivel emelkedik ki az ismerős és

megszokott vasúti állomások egyszínűségéből ez az épület külsejében is. Belül még többet láthat az itt várakozó utas. Az épület csarnokában a székelvség kálváriás útjának 14 fafaragásos képe székelv tájnyelvi szöveggel magyarázza Erdély népének borús és vigasztaló történelmi eseményeit. A várótermekben és a helyiségekben magyaros bútorok és díszítések pompáznak. Az állomás mellett a muzsikáló *Bonczos-kútja* fából fara-

A bácsjózseffalvi székelv vasutállomás
oldalnézetben MF1

gott szobraival és fafaragásaival külön érdekesség. Országos eseménynek mondható ünnepségen Ünnapján avatták föl az új székelv vasúti állomás épületét Zsindely Ferenc kereskedelemügyi miniszter és az állami vasúti igazgatóság több vezetőjének jelenlétében. Az épület átalakítása a kormány ajándéka, de pompája és érdekessége a székelvség. Népművészetet emlegetnek ezzel kapcsolatban, ez azonban fölösleges túlzás vagy tájékozatlanság. Székelv lélek eszméje és ötlete volt, hogy az állomás külseje a

székely lelkiséget tükrözze, a terveket hozzáértő hivatott művészek készítették el, s a székely nép ügyessége a tervek alapján vésett, faragott és festett. Elégdjünk meg azzal, hogy az állomás valóban székes és más mint a többi állomás épülete.

De Bácsjózseffalva lakosságának vannak igazi népi értékei is. Benn a kis házak szobáiban székely kézimunkák, szobadíszek értékeivel beszélnek a falak, ágyak, butorok. Az utcákon is szembe-tűnik egy-egy székely kapu. Eddig inkább csak a középületek állítják meg ilyen érdekességgel az itt kóválygó idegent, de később bizonyára a magánházak is kicserelik majd az örökül kapott egyszerű kaput.

Egyébként a kapukon néhány szavas emlékeztető is mond valamit a falu új lakóinak hitéről, multjáról és lelkiségéről. A gondolat betűkbe öntéséről ugyanazt vallhatjuk, mint a fafaragásos díszekről és képekről. Nem a nép egyszerű, iskolázatlan fia fogalmazta, de székely lélekből fakadt és székely lelkiséget tükröz. Az egészségház kapujának fölirata: *Teli bőcső teli szív*. Az állomás csarnokában a tizennégy fából faragott kép egy-egy mondatos rimelő magyarázata is tájnyelvein, népies szójárással és helyesírással szól hozzánk. Mondjuk: utánzat, de hű utánzat. A templom galambducos kapujának egyik oldalán a száznoleven év előtti menekülésről ennyit mond a faragott írás:

*1764 vízkerezt
napján vérben
jerettünk*

*Mádéfalván
négyezeröt-
százan meg-
marattunk
Bukovinába
bujdosodtunk.*

A másik oldalán a hazatérés öröndetes eseményére így emlékeztetnek a hálafohászos ízü szavak:

*1941 husvét táján
megseglét Jézus
áldott Báran
hűségünkért
otthont adott
föltámadt
hazába
hazahozott.*

Állítsuk ide a falusi kis székely kapu mellé a városok magyartalan, színtelen és lapos mondatokkal hivatkozó aranybetűs márványtábláit, szoboroszlópaít, hogy tanuljanak meg ízes magyarsággal beszélni és mondani valamit.

A Délvidék szívében harangozzon a díszes új székely állomás, és muzsikáljon a székely kút. Hirdesse, hogy ünnepnek éreztük az idegenbe szakadt magyarok hazatelepítésének első vonatfordulóját. Legyen ez egy kicsit a megbánás és az engesztelés biznysága is. A székely falvakban épüljenek a faragásos, iratos kapuk, keljenek szárnyra az ismeretlen, egyszerű dalok és a pipacsos, búzavirágos délvidéki tájakon új színeivel pompázzon merészen a virágos székely néplélek.

Berényi János.

Pétervárad elfelejtett krónikása

Irta: Bácsmegyei

Emlékezés Schams Ferencre (1780—1839)

1780 december havának második napján a csehországi szudéta német lakosságú Leitmeritz város Dubina nevű külvárosában Schams Ferenc József ácsmes-ternek Jozefa nevű hitvese fiugyermekeit ajándékozott.¹⁾ Az újszülöttet a Ferenc névre keresztelték. Ki gondolta volna akkor, hogy a szerény hajlék kisdedének azt a szerepet szánta a sors titokzatos utia, hogy Magyarországra kerüljön, itt első monografusa legyen Péterváradnak, a »magyar Gibraltárnak«, amint Szlavónia fellegvárát valaha Schwatner Márton elnevezte, a szlavóniai szőlészet felkeltette érdeklődése alapján a magyar szőlőművelésnek nemcsak reformátora hanem ismertetőjévé váljék, Pestről és Budáról írott munkáival pedig örök kapcsolatot létesítsen a magyar főváros és Pétervárad között és egy szerény, de jövőbelátó könyvadományával a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának is alapját megvesse.²⁾

Schams elemi iskoláit szülővárosában végezte el. Reichenbergben, e regényes fekvésű csehországi iparvárosban gyógyszerészetet tanult. 1798-ban a prágai egyetemen gradnált 1803-ban pedig Bécsben gyógyszerész oklevelet szerzett. Mint oly sok kortársa és honfitársa e napokban ő is Magyarország felé vette útját, még pedig a Dunán, a nagy sorsfolyón, amely hátán immár egy évszázada hordta hazánkba nyugatról azokat, akik itt akarták szerencséjüket megalapozni.

1803-ban érkezett a fiatal gyógyszerész Péterváradra. Európa ekkor állott nagy lángbaborulása előestéjén. Napoleon szerencsecsillaga már felragyogott. A Habsburgok birodalmának minden erőssége fokozott jelentőséget kezdett nyerni e napokban.

Pétervárad, amely nevében viselte még Magyarország második királyának emlékét, a Savoyairól elnevezett »Jenősziget« és Karlovica között nagy multtól álmódosott. Római emlékek, az acuminaciumi castrum, Trajanus, őskereszténység gepidák, gótok, hunnók, Szent László diadalmas hódítása, másfélévszázadnál hosszabb török rabság, a karlovici békével véget érő török korszak és az új magyar

honfoglalás voltak ezek a tiszteletreméltó emlékek. A Fruska Gora tizenöt regényes fekvésű kolostorával, romantikus várromjaival, suttogó, őserdőszerű tölgyeseivel lett szívvel lélekkel pétervárad a fiatal gyógyszerész.³⁾

Ki ismerte ekkor Európában a hazai föld e regényes vidékét? 1779-ben Tante könyve »Beschreibung von Slavonien u. Syrmien« csak a szakemberek egy kis részéhez jutottak el. Csaplovics Jánosnak a pakráci görög nem egyesült püspökség volt titkáranak könyve: »Slavonien und zum Theil Croatien« csak egy éve jelent meg.

1803-tól 1819-ig gyógyszerészkedett Schams Péterváradon. Patiká'a, akárcsak a sümegi gyógytár Kisfaludy Sándor korában, találkozhelye lett mindazoknak, akik a magyarországi végvárban a tudást és a szellemet képviselték. Katonatisztek, katonaoorvosok, papok és tanárok adták egymásnak kezébe a kilincset. A közérdeklődés középpontjában pedig ott állott a szerény patikus, aki második hazájának leghűségesebb fia lett és új hazájának multját, földjét és népét szinte rajongással tette kutatásai tárgyának.

1819-ben Schams működésének színterét Pestre helyezte át. Fejedelmi ajándékkal bucsuzott Péterváradtól, 1820 elején Pesten, Hartlebennél a jeles könyvkiadónál saját költségén kiadatta Pétervárad első monográfiáját: »Topografische Beschreibung von Peterwardein und seinen Umgebungen. Ein Beytrag zur Landeskunde Syrmiens.« Könyvét, amelyet két rézmetszettel (Pfitzer és a szorgalmas Blaschke metszetei) díszített (Pétervárad látképe és a Havas Mária kegytemploma) és a »jó pétervárad polgároknak« ajánlotta, költői vénára valló verses beköszöntővel indította utnak, amelyben joggal mondhatta

1) A leitmeritzi főplébániahivatal szíves közlése.

2) Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve. I. évfolyam. 1900. 53. l.

3) E korabeli arcképét, ismeretlen festő alkotását a m. kir. Kertészeti Akadémia őrzi Budapestben.

Es grüßet freundlich Euch Ende durch
[diese Zeilen
Ihr Lieben, ein Euch wohlbekannter
[Mann,
Der zwar nicht mehr in Eurer Mitte
[weilen,
Euch aber dennoch nie vergessen kann.

Schams műve már 1815 óta készen várta megjelenését. Uttörő volt sok tekintetben. Mindenekelőtt iskolapéldáját adta a korszerű várostbemutató monográfiának. Először irányozta rá a figyelmet Magyarország megoldhatatlan szőlészeti problémáira és szerencsés meglátással ismerte fel a magyar végvidék geopolitikai problémájaként a közös keresztény kultúráért való összefogásnak szükségét ezen az exponált fekvésű vidéken.

Könyvének lapjain meglevenedett Pétervárad regényes multja, érdekes jelene és már felcsillant e vidék jövőjébe vetett megértő tekintete. Vezetése mellett járjuk be az akkori Péterváradot, ismerkedünk meg az ország határerődjének polgári és katonai rendű lakóival, szokásaikkal, hétpies életükkel, közmívelődési és közegészségügyi berendezkedéseivel.

Sorra felvonulnak előttünk a város érdekes történelmi emlékei, a vár, a templomok, kolostorok és iskolák, amelyekről hű és igaz képet fest lelkiismeretük leírójuk.

Érdekes, hogy a leitmeritzi ácsmeszter fiában — Pestről és Budáról írott alapvető monográfiái is tanuskodnak erről — mily erősen élt a mult idők hőseinek színterajongó tisztelete, valamint a magyar mult dicső emlékeinek megbecsülése. Ennek szellemében emelt könyvében szép emléket a törekvő Koháry nemzetség két hős fiának is, akik ma is a pétervárad-i róm. kath. főplébániatemplom kriptájában levő, magyar vörösmárványból készült epitaphiumuk alatt porladoznak.

E siremlék, amely a hős magyar katonaszellemnek a közös ellenség ellen vívott harcainak szép emléke a mai horvát várban, két testvéréről mond hősi regét: Csábrági Koháry György gróf az 1716. évi pétervárad-i ütközetben tizenhat sebet kapott és mindkét kezét elvesztette, életét dicsőn végzé be. Testvére János 1717-ben, 28 éves korában Belgrádnál halt hősi halált a kereszt diadaláért.

A hegyeken kardot villogtató orosz János Koháry cimer alatt az ékes latin nyelvű epitaphium részletesen számol be a két hős testvér mártíriumáról. A réz-

tábla így nevezi meg a két hős magyart:

Comes Georgius Koháry de Csabrach, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis inclity Regiminis pdestris excellentissimi Campi Mareschalli Guidonis Comitissa Starenberg Compagniae Capitaneus.

Comes Joannes Koháry de Csabrach, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis inclity Regiminis Captaphractorum Generalis Campi Mares. Leumtenentis Principis Lobkovicz Compagniae Capitaneus.

A sokat mondó siremléket, a szép végvári magyar hosi emlékművet az elcsatottakat túlérő testvér: Koháry András gróf, a későbbi lovassági tábornok és

honti főispán alapította († 1757) nemes testvéri kegyelete jeléül. Két évvel Schams könyvének megjelenése előtt, 1817-ben Koburg Ferdinánd György, koburgi herceg nőül vette Koháry Antal herceg egyetlen leányát Mária Antónia Gabriellát és így megalapítója lett a Koburg-Koháry magyar hercegi családnak, amely leányágon kétöb a portugál trónra került.

Schams pétervárad-i monográfiájának bevezetését 1819-ben már Pesten fejezte be. Alig három éves pesti tartózkodása elég idő volt számára, hogy megírja Pest városának első monográfiáját »Vollständige Beschreibung der königl. Frey-Stadt

Pest» címen, 1821-ben. Egy év múltán látott napvilágot »Vollständige Beschreibung der königl. freyen Haupt Stadt Ofen in Ungarn« című hatalmas műve, amelynek előfizetői között ott látjuk nemcsak Pétervárad katonai és polgári előkelőseit, hanem a szerzőnek Péterváradon maradt hitvesét Schams Terézia asszonyt is.

Schams Pesten felhagyott a gyógy-szerészettel és két alapvető új monográfiájának megjelenése után élte végéig a magyar szőlőművelés ismertetésének és megreformálásának szentelte tevékeny életét.

Pestről írott műve e város idegenforgalmának lett első megteremtője. Elvitte a város híret nevét messze az ország határain túira. A könyv több volt helyirati munkánál. Szellemi, történeti, gazdasági keresztmetszete volt a napoleoni időkben megzavagodott városnak.

Budáról írott uttóró munkájának előfizetési felhívását első monográfiái sikerének hatása alatt 1194-en írták alá. Péterváradtól Pozsonyig, Zolyomtól Temesvárig, Bécestől Zágrábig jelentkeztek a társadalom előkelőségei előfizetők gyanánt. Buda leírása és ismertetése Schamsnak még Pest ismertetésénél is jobban sikerült. Több mint egy évszázada a két könyv főforrása azoknak az íróknak, akik a jelenből oly szívesen szállnak vissza a múltba. Dacára ennek még utca sincs elnevezve Schamsról a magyar fővárosban!

Mint oly sok jeles kortársa Schams is ráeszmélt arra, hogy csak a szép örök birodalmában találhat felüdülésre a lélek. Ezért tette szorgos vizsgálata tárgyává az általa megénekelt három város kulturális életét, ezért jegyezte fel Pest-Budán azok nevét, akik a szellemi és technikai haladásért küzdöttek. Tudta, hogy csak ezek az uttörők hozhatnak szabadabb levegőt Közép Európának a szabadságtól légmentesen elzárt metternichi világába.

1830 tavaszán nagy öröm érte Schamsot, aki akkor már kora egyik legjelesebb nemzetgazdájává lett ampelológiai működése révén. József nádorispánnak és Mayerffy Ferenc Xavér támogatásával a budai Sashegy lábánál felavatták legegységesebb alkotását az Országos Vincellér Iskolát, amelynek gyökerei péterváradit tartózkodásáig nyulnak vissza. Az új iskola nagy hatással volt Magyarországon szőlészeti és szőlészeti munkáiban megírt, amiért önzetlenül küzdött, azt mind az új

iskolában megvalósíthatta. Akkoriban jelent meg tollából magyar és német nyelven Magyarország borászata és az ország valamennyi szőlőtermelő vidékeinek tüzetes ismertetése. Rövidesen követte azt Ausztria szőlészeti ismertetése. Közben még megalapította az első magyar szőlészeti folyóiratot is, amelyet haláláig szerkesztett.

1831 március 7-én a pesti ma is álló Petőfi-utcai Trattner házban, a Magyar Tudományos Akadémia első hajlékában 5 darab ajándékkönyvével: saját műveivel megvetette az Akadémia könyvtárának alapját. Az ernyedetlen munka hamar elsorvasztotta életerejét.

1839-et írtak. A Pünkösöd előtt való hétként veszedelmes, hol forró, hol esős tavasza volt. Napok óta Schams a mai Főherceg-lakról fáradhatatlanul járta a baranyamegyei Báni-hegyeket, hogy tervei alapján új életre serkentse ott az elhanyagolt szőlőművelést. A baranyavári mocsarak felől gyilkos párák terjengtek a hajdanvaló mohácsi csatatéren. Ameddig szeme ellátott mosolygó földbe zsendült az egész vidék. Felnézett a hegytetőre, ahol a nagy magyar sorsfordulón II. Szulejmán szultán diszsátora állott, ahonnan a szultánok szultánja 1526 aug. 29-én, a késő-délután félelmes perceiben megadta a feltámadásra. A távolból oda kékeltek Mohács tornyai. Borzongás futott át rajta. Ugy érezte, hogy ereiben a vér rohanni kezd. Estére ágnak esett. Az üttörő lázas zakatolással verte percenként a maga száznegyven mementóját... Harmadnapra kiszenvedett. 1839 május 10-e volt. Mestrovits József, baranyabáni anyamegyének megyéspapja és esperese aznap este elővette a halottak anyakönyvét és bejegyezte a főhercegi uradalom tisztjeitől nyert adatokat: »Schams Ferenc ur, özvegy, a Lengyel királyi Szent Szaniszló Rend víteze, a Bétsi császári királyi Gazdasági Társaság, a Grétsi Gazdasági Társaság, a Brünni Morva-Sziléziai földművelésre, természet és országismeretre ügyelő Társaság, a Császári Szent Pétervári orosz szabad Gazdasági Társaság, a Londoni Kertész, a Münchener és Studtgardi Gazdasági Egyesület levelező, a Szent Pétervári Orvostudományi Egyesület tiszteleti tagja és Szabad Királyi Ruszt és Pétsvárosok tiszteletbeli Polgárja. Életének 59 esztendejében.« Másodnapra

eltemették a bááni temetőben. A régi sir-keresztnek ma már nyoma sincs. Sirja elpusztult.⁴⁾ Földi maradványai egygyé lettek második hazája imádott rögeivel, amelyek szőlővenyigéi róla regélnek a magyar bor barátainak.

Amikor Toldy Ferenc, a magyar irodalomtörténet megalapítója Schams elhunytáról értesült, így kiáltott fel a Hírnök hasábjain, amelynek címlapján Vörösmarty és Baža neve tündöklött: »Schams Ferenc nincs többé. Vajha tetszenék egy derék literátornak, aki sokéves érdemtelen munkálkodásához közel állott, e jeles

férfiu életét leírni és közrebocsátani. Azt a haza, sőt bizonynyal a külföld nagy része is köszönettel fogná tőle venni.«

Toldy felszólalása jámbor óhaj maradt a maga korában. Most, egy évszázad múltával megkísérltem megfelelni a nagy magyar tudós kegyeletes óhajának⁵⁾...

⁴⁾ Zádor Lajos baranyabáni esperes plébános, c. apát szíves közlése 1926 aug. 26-án.

⁵⁾ v. ö. Palóczy Edgár: Ein vergessener Chronist von Budapest. Zur Zentenarfeier. Pester Lloyd. Morgenblatt, 1939. jul. 23-iki sz.

Uri (Legenda)

A kereszt előtt leemelte kalapját és megállott.

— Hát ezt ismeri-e? — kérdezte. — Mert hogy ennek is története van. Története bizony!

Visszanéztem. Poros, a nyári napok tüzeben színét veszített, egyszerű fake-reszt volt. Olyan, amilyen vidékenként és vidékenként ott áll a keresztutakon, szalmavirág-koszorúkkal, lábánál tövig égett gyertyák csomkjaival.

— Nem. Nem ismerem. — mondtam.

Továbbmentünk. Egy ideig szótlantul taposta az út porát, aztán csak megvillant a szeme:

— Mert hogy valamikor erre még falu volt, mint a többi lápmelletti falu, de tán többen lakták, meg tán módosabbak is, mint a többiek. Azt is mesélik, hogy egyszer valamikor az uriak kincset találtak a láp zombékjai között, és hogy innen eredt a nagy gazdagságuk. Mert hogy a kincs annyi volt, hogy amikor az emberek megosztottak rajta, alig tudták hazacipelni a sok ékes kardot, gyűrűt, sok mindenféle ékszert. Dehát ez már régen volt, s talán igaz sem volt. Csak egy. Hogy dolgosak voltak, munka után nézők, így aztán meg is szedték magukat. Tehetősek lettek. És gögö-

sebbek is. Minél több jutott nekik lakomázásra meg cifrázkodásra, annál kevésbé szívesen látták a gyalogszettel bandukoló vándorlegényt, a csavargóféle ágrulszakadtat meg a nincstelen szegényt. Urit aztán így elkerülték a koldusok. Ugyis hiába mentek volna arra.

Kissé megállott, és kérges tenyerével kisímított a homlokából egy ősz hajtincset. Elrévedezve nézett a távolba, a nagy négyesögekben hullámzó búzátáblák felé.

— Mert látja, kigyelmaned, — ez akkor még mind lép volt. Zsombékos, lápos, madaraktól hemzsegő mocsár. És aztán innen a lép mellől jött az ember. Görnyedt volt már, csapzott hajú, fáradt tekintetű. Testét időnként megmegrázta a köhögés. Kis tarsoly lógott az oldalán, abba koldulgatta a szalonnácskákat, kolbászvégeket, a kenyeret meg a piroshéjú almát. És adtak neki itt is, ott is, mert már öreg volt, és igen betegnek látszott. Volt, ahol még egy tányér meleg levest is tettek elébe és szíves szóval hívták, hogy egyék öreg, jól fog esni ez a meleg étel. Csak azt feledték megmondani neki, hogy hát Uri felé ne menne, mert hogy arra hasztalanul

venné az útját. S mert nem szólt néki senki Uriról, hát csak arrafelé tartott. Beteg ember módjára járt. Kettőt lépett, egyet pihent. Estébe hajlott, mire elérte Urít. Hogy meglátta a faluvégi házakat, mosoly futott az arcára. Előre örült a meleg istállónak, ahol majd helyet csinálnak néki éjtszakára, a meleg ételnek, amit elébe tálalnak, a jó szónak, amivel majd fogadják. Bekopogtatott az első házba, Nem szólt, csak megállott a küszöbön, s levette a kalapját. Egy asszony ment keresztül az udvaron. Az ember odaköszönt:

— Adjék Isten ...

— De az asszony nem felelt. Elnézett az ember feje fölött és tovább ment. Az ember várt egy ideig. De az asszony csak nem tért vissza az anyyira áhított kolbásszal, tányérka forró levessel. Az ember tovább vánszorgott. Ajtóról ajtóra, házról házra. Először csak szóltanul álldogált a küszöbökön, majdnem hangtalanul motyogta az „adjék Isten!”, aztán már kérni is kezdett a vértelen ajak.

— Messze mennék. A lányomhoz. Beteg vagyok, aztán éhes is. Egy kis kenyeret az Úr nevében!

Hasztalan mondta, hasztalan kérte. Elriasztották, tovább küldözgették. Egyetlen darab kenyér nem repült feléje, egyetlen jó szó nem kérdezte a baját.

Aztán egyszerre ketten járták az utat. Maga sem tudta, hogy került melléje az a másik. Egyszer csak ott volt, és segítyadóan fogta meg a karját. Nem beszélt egy szót sem, csak nagy kék szeme nézett rá jóságosan, minden szónál beszédesebben.

— Te is? — kérdezte az ember.

— Én is! — bólintott az.

Többet nem beszéltek. Mit is kérdeztek, mit is mondtak volna. Két vándor, aki előtt hosszú út áll, aki ráutalódott a mások könyörületére. Miért kell megkérdezni, mi készítette az útra, a koldulásra. Csak mentek ajtótól ajtóig, és vártak egy jó szót, egy kevéske ételt. De senki sem adott.

— Menjünk a paphoz! — mondta a fiatal.

Szép fehér háza volt a papnak, s sok virág nyílt a kertjében. Fehér, piros, meg kék virágok. De kutya volt az udvaron, lompos irhájú, vad kutya és állta a házhoz vezető utat. Az öreg félt a kutyától. Ahol csak kutya hevert a küszöbön, azt a házat messze kerülte. De a fiatal mit sem félt a kutyáktól, ettől sem. Mert a kutyák lehasaltak előtte, s a leg-harapósabb, leghangosabb is nyugodtan tűrte, hogy elhaladjon mellette. A pap kutyája se morgott feléjük. De az asszony, aki köszöntésükre előjött a ház mélyéről, annál haragosabban dohogott.

— Csak menjenek Isten hírvél tovább. Nézd csak, idetolakodnak egész a lakószobáig.

— Estébe hajlik — mondta a fiatal. — Nincs hova lehajtanunk a fejünket. Pedig az esték hüvösek, és ez a szegény öreg...

— Mi gondom rá! — vágott szavába az asszony. — Nem kocsma ez, és nem fogadó, hogy minden jöttment csavargónak szállást nyújtson.

— A ház gazdája az Isten szolgálja. Az Úr nevében könyörületet kérünk.

A beszédre kijött a pap is. Magas volt, csillogószemű.

— Igazad van, szolgálom — mondta. — Az Urat szolgálom, s ahol tehetem, könyörületet nyújtok. Adj nekik, Erzsi, egy-egy karéj kenyeret!

— Nemcsak kenyeret kérünk. — mondta a fiatal — Ez itt öreg, a láphan nem alhat. Köhögés kinozza, ártana néki a hüvös este.

A pap csak kisvártatva felelt.

— Egy karéj kenyeret kaptok, aztán menjetek Isten hírvél.

— És a lép? — kérdezte a fiatal, és haragosan villant a szeme.

— Óh a lép — nevetett a pap. — A lápon esik a legédesebb alvás. A lép zsong, altató dalt susog, nektek is csak azt danolná.

És ekkor kiegyenesedett az ember. Már nem volt többé csavargó, kolduló szegény. Erős volt, karesu, haragostekintetű. Olyan volt, mint Krisztus, aki os-

torral verte a kufárokat. És a hangja sem volt többé alázatosan kérő. Rákiáltott a papra.

— A lát zsong, altató dalt susog! Uri, Uri! Papod mondott rád ítéletet! Érjen hát utol haragom, s legyen sorsod az, mit szívtelen lakóid lelkésze kívánt.

S mire a hajnal megvirradt, Uri házai fölött ott sötétlett a lát. Hogyan, miként történt, senki nem tudta. Csak reggelre ébredve, Uri nem volt többé. A molesztár elnyelte a falut asszonyostul, emberestül, házastul, állatostul.

— És a kereszt?

— Azóta itt áll. Uriért állították a környékiek, hogy hát az Isten egyszer csak megbocsássa a vétkeket.

Elhallgatott és csendesen baktatott tovább. Ajkán már nem fakadt több szó, hallgatag, öreg paraszttá változott megint. Most szótlánul, közömbös egykedvűséggel, mintha nem is ugyanaz az ember lenne, aki az imént még mesélt.

Én sem szóltam hozzá. Csak elnéztem a hullámozó búzavetés felé, a most még érlődve ringó tenger felé, ahol valamikor molesztaras zombék terült el és szélben rengő sáskaerdő.

Aztán visszaneéztem a keresztre, mely porosan, elhagyottan állott az út szélén, lábánál a tövig égett gyertyákkal, a színehagyott koszorúkkal.

Laczkó Márta.

A DULT IDŐK CSUCSÁN

Mit akarsz csinálni? te sem fogod megválni már a földet, hiába lobognak kemény szavaid, a rokontalan zajban zsvajban összetörnek.

Csucsra ülj, a feldult idők csucsára, honnan látva-látod, ami mögötted elmaradt: a gyűlölettel öntözött idegen és távol világot.

Hová nem érnek a zajok: ott verj, ott verj tanyát magadnak, üvöltsenek nyomodba, hogy: megfutott, elszökött. Ne bándd, ha téged most már kitagadnak.

Mentsd meg magad, csak magadat, hisz másokért a harc mit érne? ragadj tovább, amit el akar ragadni bosszusan a föld halálos kedve-kénye.

Mit akarsz csinálni? te sem fogod megválni már a földet, a csucsra törj, hova a nap félénk, vak sugaraival néha még visszatündökölhet.

Holló Ernő.

CSIKI EMLÉK

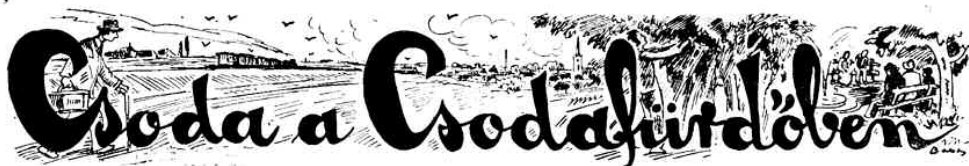
Ez itt a lát szigetje, nézd, hogy égnék a dombok és az erdők, forradalom feszíti, érzed? a levegőt s a fénnel töltött fák felgyújtott gyertyaként állnak s könnyű testük szinte repül, s a nehéz, élet, tiszta csöndben az öröm végsőkéig feszül.

Ez itt a lát szigetje, nézd, hogy csupa láng lett a drága Csik, a háztetőket és utcákat feltámadt tüzek égetik, elhagyott szobánk, az is ég már s oltthatatlan lánggal lobog, amerre jöttünk, felgyult minden s nem oltják már le záporok.

Szemünk csak gyújtogat, amerre néz, minden lát onnan szakad, a mi szemeink gyújtogatják mindenfelé a tájakat, tisztító tüzek járnak bennünk, lobbant fényük úgy hevít át, oly erősen, hogy körülöttünk minden ég, az egész világ.

Ez itt a lát szigetje édes, jó lát ez, teljesen miénk, nincs füstje, korma, tisztító ez, s nem ad minéinkünk mást, csak fényt. Aztán, visszatérünk szobánkba, meghajtod ájtatos fejed, s csöndes és tiszta mosolygással majd megszeged a kenyeret.

Holló Ernő.

Az utas elindult a Csoda-fürdőbe.

Mikor elindult, még semmit sem tudott róla, de a neve vonzotta. Ez a név, amelyben mese, álom, fantasztikum és egy csipetnyi henecegés is van. Vannak ilyen nevek, amelyek színükkal, izükkal és üzenetükkal úgy fogják meg az embert, hogy amikor meghallja, azonnalmód varázsa alá kerül. Vannak ilyen női nevek is, amelyekből líra és emlékezés csordultig árad, de vannak versenylovak nevei is, amelyek kísérteties, fényképszerű tárgyilagossággal a zöld gyepek és az ujjongó tömeg vízióját idézik.

Mikor tehát az utas a füledt és kedélytelen szabadkai vonatba beszállt, már a szó varázsa alatt állott. Elindult mint Szindbád a csodaut felé. A vonat lassan döcögött vele az ezer barackfába rámázott horgosi szőlők mellett, ahol úgy kapta és szórta arcába a homokot a szél, mintha itt Csongrád csücskén még utoljára meg akarná mutatni cibáló, szeszélyes hatalmát.

De pántlikás vidám kedvű vonat volt ez még nemrég is, amikor a vasuti korlátozások nem állítottak tilalomfát a sebessége és gyakorisága elé. Szabadkáról csak úgy öntötte magából a népet a kiránduló-vonat. Ezek jöttek, hogy a magyar-kanizsai tiszai hát mellett ózont, meg vasárnapi vidámságot szívjanak magukba. Csak úgy visszhangzott daluktól, nevetésüktől az út. Vidám vonat indult a Csoda-fürdő felé.

Amikor az utas megérkezik Magyar-kanizsára, félve, szorongva néz körül, mintha ennek a csodálatos névnek csodálatos keretét kutatná. A barnás-szürke terébélyes lombu fákál körített állomás, egyáltalán nem olyan mintha csoda homlokzata lenne. Egyszerű és igénytelen, mint azok a névlegyek, ahol a név alatt csak a polgári foglalkozás áll.

Fáradt, álmos délután kocog be az utas a városba. A napkorong sárga dárdáival ostromolja az utcákat. Az Alföld dus, pihegő békéje fekszi meg a várost, az em-

bereket. Ugy jár itt az ember az utcán, mintha Brugesben, a haldokló flamand városban sétálna ernyedő, halott levélszagú őszben. Az emberek lustán, fáradtan kémlelhetnek ki most az ablakok mögül, ahogy ez a rettentő zörej, a fiáker kerekei csikorognak, a téglák és macskaköves kocsi-uton.

De amott jön egy ember! Az utas a fiákerban készülődik a szemügyrebevételhez. Az ember egyre közeledik. Vállán kapa villog a napba. Nyugodtan, tempósan jár, önérzettel, ahogy mosolyog a szem, az arc, a lelógó bajusz. Ugy jár, mint az ember, aki valami békés öröm után van. Hosszúra nőtt ősz-szőke hajába belekap a szél. Az utas emlékezetébe kutat, ráhuzza a nevet az emberre. Igen, Pesten találkozott vele, akkor sokat beszélgettek sorsokról, magyar életről. Akkor ez az ember, Bagi Péter országgyűlési képviselő semiben sem ütött el a környezetétől. Most mégis, ahogy a kapálásból hazajön, mintha ezer kilométerre került volna el Pesttől. Még a köszöntése is megmáslult, ereszkedő közlegyintésében, mintha benne sulyosodna a Tisza, ez a dus délutáni álmu város.

A fiáker a laterna magika egymásutániában rántja el az utas szeme előtt a várost. Az utca most összeszűkül. A központ felé baktat a kocsik. Csupa egyforma ház. Itt nincsenek márvánnyal diszitett házak, széles, kérdőkördő porták. Az emberek inkább befelé élnek. Sok uri ház faláról hullik a vakolat. A macskaköves, téglás flaszter mintha a multat panaszná. Város és mégis falu. Faluból várossá lett Magyar-kanizsa, rendezett tanácsu, majd megyei várossá. Vannak, akik a falut sirják vissza és irigykedve gondolnak Óbecsére, amely még mindig falu.

Elérkezünk a nagyon szimetrikus, nagyon büszke városháza elé, amely felhőket kaparászó tornyával mégis Magyar-kanizsa büszkesége marad. Itt székel dr. Lehel Pál polgármester, munkatársaival. Itt volt ő már 25 évvel ezelőtt is, azután

Szegedre ment el ügyvédeskedni, hogy a felszabaduláskor ismét átvegye a város közügyeinek vezetését és kihazza az adósságok szinte mindent elborító özönéből, rövid két év alatt a várost.

Valahol egy erdőből, amelyet az utas nem lát, csak imitt-amott a fák koronáit, kakukkszó hallatszik. Lassan a táj forró aranyába zöld színek kezdenek vegyülni. A Tiszát nem látja, de érzi, hogy itt van. A folyó üzen és lélekzik. A lombra süppedt kisvárost liget váltja fel. Óriási, boltozatos koronájú platánok, földes zöld borokafenyők, a szélben lassan ingó szomorufűzék. Ez már itt a Csoda-fürdő. Olyan mintha botanikus kert volna, amelyben az emberek okulására mindent elültetnek. Mindezt a Tiszapart, a város különleges éghajlata teszi lehetővé. Ez itt az első csoda, akárcsak Funchalban, Madeira szigetén, ahol a vastag törzsű pálmák mellett ákácok ontják édes, keserű illatukat.

Az utasnak ez az első összeköttetése a csodával. Nem akar hinni a szemének. Hogy kerül ide, az Alföld fehérre izzott szikájába és kemény göröngyébe ez a 20 holdas öspark? A kanizsaiak váltig panaszkodják, hogy nem ilyen volt régen. A parkot jobban ápolták, mint most. A virágágásokba ritka növényeket ültettek, kavicsból is a legfinomabbat hozatták messze földről.

De az utas, aki a rio de janeiroi Balneario Tijuca-tól kezdve az alexandriai, három emeletre felhúzódó Bulkley Bey-ig a világ tömérdek fürdőjét látogatta meg, lévén a viznek és napnak szerelmese, nincs ezen a véleményen. Ő így találja egyedülinek, magyarnak, bánatosnak és ékesszólóan bácskainak ezt a fürdőt, a Csoda-fürdőt. Ugy, ahogy most áll, kenderős és kertköltészet nélkül, tényérnyi helynek, ahol még álmodni lehet a csodáról.

Mert a csoda és Magyarkanizsának ez a helye úgy látszik már a régi időkben is örök, elválaszthatatlan kötelékbe léptek egymással. Egyszer nagyvön-nagyvön régen, amikor még Magyarkanizsa a zentai járásnak nem is tulságosan jelentős faluja volt, a várostól mintegy 7 kilométernyire pásztorok legeltették a csordát. Délidő lett, meg is szomjaztak ezek a kajla bajszu, kunvidékről idekerült magyarok. Szívesen ittak volna, de az, akinek a tömlőt kellett volna kihozni, azt otthon hagyta.

Haragosan mérték végig a vétkest, egymást sem tulságosan nyá'asan bámulták, mert hiszen nyár volt és az ivóvíz többet ért volna nekik az aranynál. Egyszerre csak az egyik pásztor bosszuságában hirtelen nagy mérgesen gamósbotját a földbe szurta. Szinte rámerevedett keze a botra, mert alighogy a bot belefuródott a földbe, azon nyomban szökőkütszerű sugárban víz buggyant fel nyomában. Víz a sivatagban!

A víz sárga és meleg volt. A pásztorok liegve nyultak feléje. Egy kicsit keserű volt, de víz volt és most ez volt csak a fontos. Szomjukat lecsillapítván, jobban szemügyre vették a vizet, amely akkor már széles pászmákban szívódott be a földbe. Az egyik pászturnak éhsége és szomjusága csillapodván, játékos ötlete támadt. Gyufát vett elő, meggyújtotta és az égő gyufát a víz fölé tartotta. Pajzán kíváncsisággal hajolt oda, mintha inkább csak a szeme akarna gyönyörködni ezekben a különös színekben, ahogy az izzó napfény, a sárgás homok, ez a szür-

kés-barna víz és a lilásan foszforeszkáló gyufaláng fénye ölelkezett.

De nem sok ideje maradt e bámész csodálkozásra, mert a víz, mintha a tűz ördögei laknának benne, belekapott a gyufalángba és ettől kezdve tűzpatakává változott. Ugy futott végig a láng a vizen, mint a lidércfény, vagy mint Szent Elmo tüze, amely a kísértetek éjszakáján utat mutat a bolygó, tikkadt, eszelős hajósoknak. A pásztorok kimeredt szemekkel bámulták a csodát, azután mintha különös pogány szertartást diktálna nekik ösztönik, kurjongatva dobálták fel botjaikat az égnek és leborultak a forrás mellé.

gig a Tiszán innen, Tiszán túl. Kocsikon, az úttól. Valakinek eszébe jutott az, hogy lovon, gyalogszerrel érkeztek ide mindenfelől az emberek. Ezek az első fürdővendégek még bizony alaposan kporosodtak milyen üdvös volna, ha a város venné házi kezelésbe a fürdőt, bevezetné áldásos vizét a város szívébe, a Tisza mellé. Így született meg a Csoda-fürdő első terve.

Nem is épült olyan tülságosan sokáig. Most itt áll ez a nagy dölyfös fürdő-épület, amely az embernek újabb diadalát hirdeti az ősparkban. Az ember legyőzte a betegséget, a távolságot, a bürokráciát. Kételkedhetik-e még valaki ezekután az

A magyarkanizsai nép, amely kiapadtatlan bölcs humorral talál rá a helyet mindenkorra meghatározó nevére, (Haterem városrészt azért Haterem, mert ha akar terem A Lehegő határon a gazda igen lehel.), ezt a helyet Csoda-kutnak nevezte.

Alighogy elterjedt ennek a tüzes víznek a híre, csak úgy áradt mindenfelől a nép a forráshoz. Csakhamar megérkeztek az ácsok is, fabódékat ácsoltak, amelyek nemsokára ötszörös karéjban vették körül a Csoda-kutat. Felfedezték, hogy milyen gyógyító hatással van a legkülönbözőbb betegségekre. Fürdőni jött ide a környék apraja-nagyja. A hír susterogva futott vé-

emberi fajta nagyráhivatottságában? Az utas is itt kötött ki. Már az első pillanatban megejtette ez a környezet, a Tisza felől erre cibáló szelek, a végtelen madárdalos béke, az égő Európában.

Mert béke van itt, régi, divatját mult béke. Ha Wells író katalklizmája elnyelné a világot és nem maradna más belőle, csak ez a fürdő, ezen tanulhatná a jövő nemzedék a kilencszázas időket. Mintha minden megmerevedett volna itt még ebben a korban. Azóta volt egy háború, volt egy másik háború, a kettő között pedig az idő, amelyet békének illett nevezni, de mindez nem érintette a Csoda-fürdőt. Az

időtlenül, szinte műemlékké magasztosulva állott ellent az időnek.

Ha az előbb említett világmegsemmisülés után valamely iskola tanulóit elvinnék ide a Csoda-fürdőbe, a mult bemutatására, bizonyára csodálkozva néznék a divatjátmultan élethű és céltalan rendeltetésű arab nőt, amely ott áll a fürdő halljában időtlenül és semmitmondóan, a gobelines szobákat, melyekben a számtalan égő felett tüveggyolyóburák verik vissza sokszorososan a fényt, az őszhajú, nemesmodorú pénztárosnőt, aki halk hangon Kanizsa város — és családtörténetét recitálja.

A melegvizes, iszappakolós részben sok a beteg, bár a bánáti vendégek hiányzanak. Csuzos, köszvényes betegek itt tanulnak meg ismét járni. Vannak olyanok, akiket mentőautóval hoznak a fürdőbe, hordágyra fektetve, hogy a negyedik fürdés után már botra támaszkodva tegyék meg sétájukat a parkban. Egész mankógyűjteménye van a fürdőnek, amelyeket mint szükségteleneket, gyógyult betegek hagytak itt.

A padokon urak és hölgyek ülnek egymás mellett, akik véget nem érő elbeszélésükben most már nem a bajuk megnyilvánulását és lefolyását mesélik, hanem csodálatos gyógyulásukat.

Egy öreg ur ül fekete szaténruhás, őszhajú dáma mellett. Mellettük vidám szőke kislány káriján hordozza az idős hölgynek, aki kétségtelenül felmenő ágbeli hozzátartozója lehet, köpenyét. Az ur és a hölgy beszélgetnek. Vidáman, könnyen, mint azok az emberek, akik előtt most tárulkozott ki az élet. Nekik legfontosabb az, amiről beszélnek: a víz hőfokáról, arról, hogy meddig tartson a pakolás, hogy jó e délelőtt és délután is ugyanazt a hőfokú fürdőt venni, az orvosról, akinek olyan mosolygós szeme van.

A két öreg ember szinte elvész beszélgetésük végtelen utvesztőjében. Mellettük a világoshajú kislány, a két öreg mosolyog, amikor ránéz. Érzik, hogy tulajdonosan is sok ideig hagyták magára őket, az önző öregek ezt a kislányt. Az öregur hamiskásan ránéz, megpödrí bajuszát és régimódi gavallériával simogatja meg hangával a lányt:

— De nem azért gyógyultunk mi meg, — mondja — hogy a fürdős doktor-nak legyen belőle haszna, hanem hogy együtt járjuk a táncot a mi Erzsikénk lakodalmán.

A lány elpirul, az öregur gumivégű botja a csárdás ütemét veri a lábuk alatt, a mézes illatu hárson rigó rikkant.

Hát nem béke ez? Olyan ez a fürdő, mint egy retrospektív kiállítás, ahol az egyik vitrinben őrzik a multat, ahova oly gyakran visszavágyunk, a másikban az egészséget, amely felé úgy nyitjuk ki karunkat, mint a csodafürdő plakátjának embere, a harmadikban a csendet és a békét, amely bársonyszárnyakon ott kering a fák felett.

Az utas, hogy a csoda beteljesedjen, megfürdött a fürdő vizében és azután napozásra felkereste az uszodát, amelyet hosszú idők óta nem használnak már. A medence szürke betonja kimarult, a homokot gaz verte fel, rezedaszag kísértette az orrcimpát. Csend és álom volt itt. Érzett, mint az őserdők tisztásán, hogy régen nem járt erre ember. Nem volt itt semminek sem emberszaga. Az utas álmélkodott, lehunyta szemét és az egykori életet próbálta elképzelni, amikor neszezés ütötte meg fülét. Valahonnan a mállott kő közül gyík tünt fel. Tőle két lépéscsúszra állott meg, a földre kushadt és baziliskusz szemével meredten, kitartóan nézte a csodát, az embert a Csoda-fürdőben.

Györgypál Imre

Marton Andor

Messziről jött közénk. Meszleni Marton Andor nem volt a búzakaiaszt ringató délvidéki rónaság szülőtte, Somogyból származott hozzánk, Somogyország adta nekünk ajándékba, mintha megérezte volna, hogy jön majd egy korszak, amikor harcos lelkére, nagy tudására, gazdasági ismereteire szükségünk lesz. Gazdasági pályára lépett s a kassai gazdasági akadémia tanáráként kezdte meg működését. Ottani állásából és az ott végzett nagyfontosságú munkáját megszakítva jött el a Torontál-vármegyei Gazdasági Egyesület élére. Akkori gazdasági viszonyaink, állattenyésztésünk és földművelésünk nagyon sok hibát és sikertelenséget mutatott. Marton Andor nagyon jól látta problémáinkat, tudta azt, hogy amit ezen a földön termelni és amit ezen a földön állatban nevelni kell, az csak magasabb, jobb s a magyarság szakértelmét bizonyító nemesített termény és állatfajta lehet. A szakember biztos tudásával és elhivatott szervező képességével küzdött és dolgozott a közöny, az örök magyar betegség, a kényelemszeretet ellen és elérte azt, ami legnagyobbat a föld munkása elérhet, hogy még ma is az egyik legjobb nemesített búzámagunk az ő munkájának eredménye. Ez az eredmény mindennél nagyobb elismerés és hosszú időn keresztül hirdeti majd meszleni Marton Andor küzdő egyéniségét és szaktudását. Ezeknek az eredményeknek méltánylásaképpen kapta meg a déli végek földjeinek szerelmeseitől az „Arany búzakaiaszt”. Ez az „Arany búzakaiaszt” szimbólikusan óhajtotta hirdetni azt, hogy nemcsak a földbe vetett magnak kell nemesnek lenni, hanem a földet művelő és a magot elvető embernek is hívó nemes lélekkel és előretörő tudással kell munkáját végezni.

Nemcsak gazdasági téren működött. A kultúra egyik legnagyobb hatású munkása és szervezője volt. Széchenyi nagy mondása égett lelkében, tudást és ismét

csak tudást akart adni magyar nemzetének, mert érezte, hogy elvész a mi népünk, ha tudomány nélkül marad. Tudta és látta, nincsenek okleveles embereink, nincs elég magyar tanár, orvos, ügyvéd, tanító és nincsenek új magyar gazdasági szakembereink. Tudta, látta és érezte, hogy magyarságunk a megszállás alatt vezető pozícióját elvesztette, hatóereje és fejlődésének lehetőségei mind szűkebb és szűkebb körre szorultak, fel kellett tehát hogy frissítse azt a magyar réteget, amely vezetni van hivatva és amely a nemzetépítő munkát megszervezi és elvégzi. Középosztályunk utánpótlásaként szervezte meg a középiskolás magyar ifjak támogatását. Lennyúlt ahhoz az egészen tehetséges és még idegeiben és szívében romlatlan magyar humuszhoz, amelyből a legtöbb tehetséget és a legtöbb küzdenitudást, a legtöbb értéket lehet magyarságunk számára kiaknázni. A falusi tehetségek felkarolását, iskoláztatását s az életbe való elindítását soha senki nagyobb szeretettel, gyengédséggel és lankadatlan buzgalommal nem végezhetette és nem végezheti, mint ahogy ezt Marton Andor végezte. Szerette a fiatalságot. És ezt a melegen érző szeretetét mindenki, aki hozzáfordult, érezhette. Sokan vannak számszerűen is, akik Marton Andornak köszönhetik, hogy az életben valamivé lettek, hogy oklevelet szereztek. De ezen a számszerű eredményen túl volt Neki egy nagy, súllyal és méterrel nem mérhető eredménye, melyet felbecsülni és meghálálni talán soha sem lehet: Hitet és világnézetet adott a magyar ifjúságnak! Elvezette őket arra az erkölcsi magaslatra, ahol a lélek Istenében nagy lehet és hová csak a saslelkűek bátor serege kerülhet. Sasokat nevelt magyar nemzetének.

A magyar kultúra szorgalmas munkása volt. Miní a Magyar Közművelődési Egyesület igazgatója évtizedes munkássága felölelte és előre vitte a magyar

kultúra ügyét annak legkülönfélébb területén és módozataiban. Nem volt magyar színjátszás Marton Andor nélkül. De támogató kezét érezte az akkor keletkezett és fejlődő délvidéki magyar irodalom is. Ifjabb korában maga is írogatott és novellás kötete elé Herczeg Ferenc írt annakidején előszót. Később szacikkeinek egész sorozata jelent meg a napilapok és folyóiratok hasábjain. Tanfolyamokat rendezett és szervezett, előadásokat és felolvasásokat tartott. Működésének jelentőségét és értékét méltányolta és jutalmazta a kisebbségi sorsban élő magyarság akkor, amikor kulturális érdemeiért az „Ezüst tulipánnal” tüntette ki. Van valami meghatóan szép abban, hogy ugyanaz az ember, ugyanaz a küzdő magyar először „Arany kalászt” kap a gazdasági élet terén elért óriási jelentőségű munkásságáért és utána a kultúra szép és nagy eredményeiért lelkesülők tömege, írók és költők, valamint a kultúra többi harcosai az Arany kalász mellé a kultúrtevékenységek jutalmazásaképpen az „Ezüst tulipánt” ajánlja fel neki. Azt az Ezüst tulipánt, amelyet csak nagyon kevesen kaptak meg, mert csak nagyon keveset tudott a kisebbségi magyarság ezzel a legszebb és legnagyobb jelentőségű szimbólikus jelképes kitüntetésével jutalmazni.

Buzgó katolikus volt és mint a nagybecskereki római katolikus hitközség elnöke példát mutatóan vett részt egyháznak minden vallásos megmozdulásában és töretlen hitével, igaz vallásos meggyőződésével szolgálta a királyok királyát, a mindenható Istent. Mint a Katolikus Árvaház Egyesület elnöke emberbaráti és szociális tevékenysége jelentős és közismert volt.

Sokoldalú és gazdag működése, mely egyrészt a Bánáti Magyar Gazdasági Egyesület elnöki teendőiben, a Torontáli Központi Hitelszövetkezet elnöki székében, vagy a Magyar Közművelődési

Egyesület igazgatói működésében, továbbá az összes többi gazdasági, szociális és kulturális egyesületek működésében való részvételében csúcsosodott, bizonyítja, hogy nagytehetségű, gazdag és széplelkű, harcos magyar volt, akinek példája világít és lelkesít. A kisebbségi sorsban sohasem a széthúzást és a haragot, hanem a megbékélést és az együttműködést hirdette és szolgálta. Egész lényét és működését szeretet hatotta át. Szerette rajongásig magyar fajtáját, kortársait és talán mindenkinél jobban szerette fajtája nagy ígérését: a magyar ifjúságot. Nem volt az elméletek embere, küzdelemre termett nagy lélek volt, akit a Mindenható azért adott nekünk, hogy a huszonhárom éves megpróbáltatásainkban legyen bennünk életösztön, támogató isteni szikra, elorelindító energia, szeretet, amely minden mélyponton átsegíti a küzdő magyarokat.

Törékeny testbe lehelte a Mindenható ezt a nagy lelket. Mi, barátai, bajtársai, pártfogoltjai és kortársai aggódó szeretettel lestük állandó küzdelmét a betegséggel. Gyöngye és törékeny teste nem akart és nem tudott lépést tartani a benne égő és mindig haragra kész, mindig csak előretörő lelkével. Ő azonban kényszerítette és ki kellett tartania a gyenge testnek, mert a lélek akarta így, mert a magyarság szolgálata és az Isten dicsősége az igaz ügy szeretete így parancsolta és így kívánta.

Most búcsúzzunk Marton Andortól, az aranykalászos gazdától, az ezüsttulipánnal ékesített lánglelkű magyartól. Az eszme és a cél, amiért küzdöttél nem bukott el és nem bukhat el. Ha majd elérjük azt, amiért Te is küzdöttél, tisztult szellemed fog áldó szeretettel röpködni a sirodra koszorút helyező magyar honvédek fölött.

Bogner József

Emlékezés Nagy Istvánra

Alig páréves még a kálváriakerti sir-
lant. És a feledékeny idő is, ahogy szá-
guldozása közben kiejti kezeiből a má-
t, még egyre dübörög a tegnapi teme-
téstől.

Hol van a tárgyilagosság, melyet ne
hangolna lírára ez a folyton visszahang-
zó, fátyolos, tompa dobolás?

Hol a mérleg, amelynek nyelvét fa-
gyos egyensúlyából ki ne lendítené a
lájdalom?

És hol az ítélet, amelynek csiszolt
felületei alatt ne bujkálna, tán csak oly

amellyel oly mélyen kapcsolódtam bele
az ő példás és szomorú emberségének
titkaiba, most is éli azt a feledhetetlen
élményt, ami számára Nagy István az
ember és művész volt.

Néhány éve csak, hogy mindkettővel
találkoznom adatott. Olyan halkan, any-
nyi bocsánatkérő húzódozással suhani
bele az életembe, mint egy megriasztott
gyermek. Talán csak a zseniben felfoko-
zott humánus járhatott kérdés való-
színűsége nélkül ilyen határtalan igény-
telenséggel.

Nagy István: Anyám szobája

finoman, mint a lehelet árnyéka, egy
szó, egy kézfogás, avagy csak egy te-
kintetnek az emléke, amit az élő Nagy
Istvántól kaptunk egyszer ajándékba?

Hiszen oly élő, meleg, oly közeli
még minden, ami ő volt.

A szemeim oly körülrajzoltan, nuan-
cizottan hordozzák ma is az alakját,
mintha előttem állana. Hallom őt. Szin-
te érintem őt. Mellette állok, ahogy eze-
ket a szavakat az ő nagy szemérmes-
ségének közvetlen varázsa alatt félszegen
és félénken ejtegetem. A lelkem meg,

Fáradt ember volt már a mi első is-
merkedésünk idején. Beteg. Törődött.
Élete, ahogy Csik-Mindszenttől Pesten,
Münchenen, Párison, Rómán át Bajáig
ívelt, hatalmas boltozatával lerýomta
kissé vállait. Teher lett a gazdagságból,
amit egyéniségének legbensőbb imperati-
vusa szerint panasz nélkül, tehát száz-
szoros súllyal kellett hordania.

Csak a fejét szegte mindvégig a ma-
gasba. Nem láttam egyetlen tekintetét,
melyet a földre ejtett volna. Apró, szű-
rös két szeme úgy fúródott a messze-

ségbe, mint a cikázó fecske. A legkere-
setlenebb beszélgetés közben is volt
benné valami a megszállottból, aki a
könnyű szavak felszíne alatt állandóan
a végtelennel diskurálgat.

Ezt a felkapott fejet kísérték, illusz-
rálták mintegy a vonalak párhuzamos-
ságával szegényes, de mélyen befelé vi-
lágító gesztusai. A két maga elé lendített
alsó kar és kézfej, ez a könyököben fel-
felé fordított kettős derékszög csúcsaival
mindig a magasba mutatott. Szimbólum
volt. A vágyak, álmok, tervek, talán a
szárnyak szimbóluma, melyek testi
esettségében is mindvégig új horizontok,

szólnak önmaga felé. Én, mondogatta
ilyenkor áhitattal és vallomásosan és ez
a kicsi szó, mint a láptüzek az éjszaká-
ban, a belső hevülettől szinte foszfo-
reszkált az ajkain.

Hitte és hangoztatta, a nagy össze-
roppanás előtt egy-két héttel is még,
hogy az ő művészi pályája töretlen fel-
felé ívelés. Kimeríthetetlen lehetőségek-
kel száguld a legnagyobbak közelébe.
Mellettük visz el az útja, talán fölöttük
is. S milyen különös, hogy az önisme-
retnek, önértékelésnek ez a dacos, szin-
te gögös határozottsága mindvégig a sze-
rénység koldusrongyaiba takarózott.

Nagy István: Erdélyi havasok (Pasztell)

távoli szférák ismeretlen ködeibe emel-
ték.

Mert Nagy István, a művész, soha-
sem fáradt el. Örökös lobogásban élt.
Valami olyasféle izzásban, mint a krá-
terek mélyei. A szavait is úgy lökte ki
magából, olyan szagztatott heveséssel,
hogy az ember rengést érzett mögöttük,
valamit abból a feszültségből, amelynek
gözei sziklakkal hajigálják az eget.

Meghítt, bizalmas körben gyakran
beszélt magáról. A művésztől, akit a te-
remtő izgalmak gyönyörűséges lázai haj-

Olyan volt, mint egy király, aki önő fé-
nye elől az alázatosság celláiba zár-
kózik.

Nem értett ahhoz, amit a művészet
adminisztrálásának szoktak nevezni.
Csak adni tudott. A zseni széles mozdu-
lataival s azzal a spirituális gyönyörű-
séggel ontotta kincseit, amit a kiénekelt,
a formába, színekbe, szavakba simoga-
tott fájdalom fakaszt a művész lelkében.
Sohasem kínálta azonban őket. Ember
volt, aki csak önmagában, embersége és
művészete abszolút magánosságában

hordozta súlyos és sokszor vigasztalan végzetét.

Kevesen ismerték életében és kevesen ismerik holta után is még ezt a különös pikturát. Különösnek mondom, mert egyedülálló. Nincsenek előzményei. Nem a hagyományokban gyökerezik. Nem az iskolákban tanították. Termett, ahogy talán az ősi vegetáció, szabadon, szinte magától. Törvényei kívülállnak a konvención s legbensőbb harmóniában is egyedül a nagyistváni szemlélet és él-

voli s a festői kifejezésnek inkább hangulati mint formai lényegét érintő kapcsolatban azonban a legkisebb nyoma sincs a tanultságnak. Az ő kemény, szinte vésett vonalaiban nem a szándékolt, ellesett primitivség divatja hangsúlyozódik, hanem egy ösztönös szemlélet belső kényszere, amely ép oly ősi, raffinátlan és csak önmagával magyarázható, mint a történelem előtti korok barlangjának esodátatos állatrajzai.

Nagy István: Édesanyám 1918
(Tanulmány. Ceruzarajz)

mény megrázó szépségeit zengi.

Tanulmányai a festészet egyetemes történetét ölelték fel. Mindent ismert. Az olasz rönszázszot épúgy, mint a modern francia óriásokat. Évekig bújta a külföld galériáit. Haza mégis csak egyet hozott, a legnagyobbat: Önmagát s takán a bátorságot ahhoz, hogy a festői kifejezések, formák és stílusok óriási kórusában a souverainek felsőbbbségével harsogja a nagyistváni dictiót.

Művészi hitvallásában volt valami a preraffaeliták lelkeségéből. Az egyszerűség monumentalitását, a tiszta formák áhíthatát kereste és rajzolta. Ebben a tá-

Nagy István: Önarckép

Nagy István művészete elsősorban a vonalak művészete. Fekete krétarajzai beszélnek erről a legmeggyőzőbben. Olyanok ezek a felvázolt, a végtelen, merev kontúrokba nyúló, sötét látomások, mint egy távoli transzparens kigyulladt fényvonalai. Tónusuk túlrad a szénfekete csíkokon s úgy önti el a fehér felületeket, mint az egyenesekbe, görbékbe sorakoztatott villanykörték fénye a transzparens belső síkjait.

Fekete színnel festett kompozíciók, mondja róluk Farkas Zoltán egyik cikkében.

Igazi szerelme a pasztell volt. A pasztell nagyistváni megfogalmazásban.

Nagy István ábrázolásaiban ez az erő a legbensőbb tartalom. Viharok fensége szólal meg benne. Szenvedélyek feszülnek ünnepélyességében és harcok lapanganak mögötte, melyeket egy vajdó, mindig magasabbra törő lélek vívott önmagával és ezzel a végtelen világgal, melyet oly végzetesen komornak és oly tragikusan nagyszerűnek érzett.

Expresszionista volt. Vonalakban és színekben, tájakban és figurákban nem a szemlélet igazságát, hűségét, hanem önmagát a nagyvívó mikrokozmoszt akarta tükrözni. Ennek a gazdag világnak rezzenéseit, ujjongásait és döbbenetét, ahogy mindezt a fák, a füvek, a hegyek, házak, tavak, virágszirmok sokszor troz vonalaiban a leghiánytalanabban ki tudta zengeni.

*

A kórteremben találkoztam vele utoljára. Kezét a kezembe tette s fájdalomnak titokzatos mélyeiből két nagy könnyeseppet emelt a pilláira.

Megrendítettek ezek a könnyek. Úgy éreztem, hogy Nagy István életében most panaszkodik először. Halkan és finoman.

Megsímogattam fáradt homlokát és végig borzongott rajtam a gondolat:

Szegény jó Pista bácsi? Milyen keveset adott a te nagyságodhoz a kor, amelynek te egy világot adtál.

Hódsághy Béla.

(A fenti képek dr. Aszalós Imre bajai főorvos tulajdonában vannak.)

A réthatári cser alatt

*Kilesek mint egy ablakon
A réthatári cser alól,
A síknak ködös távolán
A nyár millió hangja szól.*

*Csönd van és mégis rengeteg
Zsongító nessel telt a lég,
Hogy szinte lágy hullámain
Mindent feledve szállanék.*

*Megsókolnám a madarat,
Hajókként úszó gémekeket
És boldog szájjal kezdenék
Égekre zengő éneket.*

*S ahogy amott a hold kiles
Belőle szelnék álmokat,
Sorba kínálnám vele mind
A csillag-leső lányokat.*

*Lányok! lányok! sárccsillagok
Megint a földre húztatok
Soha el nem szakadhatok
Örök reményt ti adtatok.*

*Búcsúzom is már égvilág
Búcsúzom tőled bamba hold;
Még a szerelem napja süt,
Elvággyó álom csalja volt...*

*A réthatári cserfalomb
Halkan becsukja ablakom.
Fordulok rám néz réthat, halom
Hűséggel. itt nem hagyhatom.*

Bodroghegy Lajos

Szenteleky levelei

Nem szeretem az író t házikábatban látni, nem szeretem azokat a könyveket, amelyekben bemutatják a nagy író t, mint embert. Rendszerint az író halála után készülnek az ilyen biográfiák, s hogy mennyi a hitelesség bennük, azt nagyon nehéz megállapítani. Az író már nem tiltakozhat a másvilágról, hogy ő nem volt uzsorás, ahogyan titkára állítja, nem volt titokban alkoholista, s nem voltak hozzá méltatlan „nőügyei”.

Az író t művei reprezentálják, azok beszélnek emberségéről, politikai hitvallásáról, erkölcséről, s ha műveitől elvonatkoztatva akarjuk bemutatni, az csakugyan felér a leleplezés szándékával. Mert kétségtelen, hogy az író és a magánember nem ugyanaz a személy. Az alkotás állapota a maga rendkívüliségében merőben különbözik attól az életformától, amely társadalmunkban az az író t, a művészt, a polgárral, az egyszerű emberrel csaknem azonossá teszi.

Bevallom, némi rosszalással vettem tudomásul, hogy Szenteleky Kornél leveleit összegyűjtik és könyvalakban a nagyközönség számára teszik hozzáférhetővé. Az ő emléke minden délvidéki író szívében felmagasztosulva, egykori személyes jelenlététől szinte elvonatkoztatva él, mint egy szimbólum. Nincs senki közöttünk, aki nem kapott tőle simogató, biztató szavakat, azzal a szeretettel, ami csak tőle tellett, ami csak az ő minden felül álló, hitében soha nem ingadozó egyéniségéből sugározhatott, hogy megszépítse számunkra azt a rögös utat, amelyen tovább kell mennünk. Félttem, hogy kiderül majd szeretetéről, hitéről, lelkesedéséről a szándék-

kosság, a programszerűség, kiderül, hogy biztatása, elismerése, amelyhez nem egy közülünk a sorsát kötötte, nem a meggyőződés harsonájából szállt felénk, hanem az udvariasság csendes hegedűszója volt csupán. Félttem, hogy az ő példája, az író és az ember példája, ahogyan most fölöttünk él ebben a szellemi tunyaságban és népi konglomerátumban, elhalványodik majd, s azontól senki sem lesz és semmi sem lesz, ami ebből a zűrzavarból kivezessen bennünket. Mert nem közhely, hogy az ő szelleme ma is közöttünk él, biztat, ösztönöz, sokkal többre, mint amennyi az irodalomban lemérhető. Az ő szelleme még ma is azt mondja, hogy nem csak írók vagyunk, hanem ugyanúgy, mint kisebbségi életünkben: népünk, az itteni magyarság és a Délvidék jövőjének előkészítői. Azt a ködöt, ami a közöny, a gyávaság, az embertelenség és a határtalan önzés gőzeiből összeállt, hogy beborítsa a lelkeket, nekünk kell eloszlatni. Ez volt az ő célja, erre kötelezte azt a szellemi mozgalmat, amelyet vajdasági magyar irodalomnak neveztek. Halála óta pedig nem történt változás a délvidéki magyar irodalom szerepében, csak annyi, hogy most már könnyebben, szabadabban mehet célja felé, s nemzeti elnyomói ellen már — a sors kegyelméből — nem kell hadakoznia. A kötelesség nem változott!

De éppen azzal a ténnyel, hogy újra szabad magyarok vagyunk, a bomlás, a szétesés erői dolgoznak mozgalmunkban. A hazához való visszatérés a kis közösség feloldódását, a nagyobb közösségbe való beilleszkedés lehetőségét adta. Első-

sorban az egyéni érvényesülés útjai szaporodtak; amit az ország megmutatott csillogóbb, vonzóbb, hitelesebb. A közösségi szellemet az egyéni becsvágy váltotta fel... de ez már nem is irodalmi tünnet.

Szenteleky Kornélt idéztük mindig, ha az erők már nagyon meglazultak és megfoghatkozott a hit a délvidéki magyar irodalom és szellemi élet szükségességében. Őt idéztük, amikor annak a kívánságnak adtunk kifejezést, hogy ne külön utakon, hanem zárt sorokban, együttesen menjünk az országba, s vigyük magunkkal e vidék sajátos hangulatát, színeit, de vigyük magunkkal azt a konokságot, azt a szívósságot is, amelyet a kisebbségi sors alakított ki bennünk magyarságunk megtartására. Őt idéztük, mert halála után is ő maradt a példa, ő maradt a vezér.

Szenteleky Kornélnak minden nyomtatásban megjelent sorát ismerem. Az ő egész övrje tisztán és élénken él bennem. Leveleit azonban, azon a néhányon kívül, amelyeket hozzám írt, nem ismerhettem. De már ebben a hozzám-intézett levélben is a kritika hangján ejtett el szavakat másokról, s így aggodalmam indokoltnak látszott.

A hatalmas, rendkívül izléses kötet, amely Bisztray Gyula és Csuka Zoltán gondos és elfogulatlan szerkesztésében most megjelent, valóban egy új Szentelekyvel ismertetett meg. A társtalan, az egyedülálló Szentelekyvel. Azzal az emberrel, aki mindenkit biztatott, ha a tehetségnek csak egy parányi szikráját látta, bőkezűen szórta elismerését, aki azonban sem biztatást, sem elismerést nem várhatott senkitől.

A hét esztendő levelezését összegyűjtő kötet. — amelyet nagyobb izgalom-

mal olvastam, mint egykor Tolsztojnak Romain Rollandhoz intézett leveleit — kortörténeti dokumentum. Az életünknek egy hétesztendő darabja. S munkássága csakugyan ezekkel a levelekkel teljes.

Irodalmi munkássága, különösen a húszas években, individuális eredményeket adott, s egy tiszta írói világ kiteljesedése volt. Levelei nem a maga irodalmáról, nem a maga céljairól beszélnek, hanem az irodalomszervező, a délvidéki szellemi élet vezérének küzdelmeit, emberfeletti harcait mutatják meg.

Ezekből kiderül, hogy Szenteleky nemcsak biztatni, nemcsak simogatni, bökölös, udvarias sorokat tudott írni. hogy nem volt az a mindenbe belenyugvó széplélek, akinek a halála után beállították, hanem szívós, konok harcos volt. könyörtelen az akadékoskodókkal, a közönyösökkel szemben és olykor gyűlölködő azokkal szemben, akik mozgalmát elgáncsolni iparkodtak. Ha leveleiben az írókkal kapcsolatban felmerül is itt-ott a személyes él, nem hiszem, hogy ez az igazi érték érzékenységet bántaná. Hiszen a levelekből azért az is kiviláglik, hogy szerette és megbecsülte őket. Aggódott társai minden kis személyes ügyéért; a beteg költő rossz helyzetéről barátainak együttérző szívvel küld csüggedt beszámolót. S ugyanakkor ő halálos betegségével szemérmesen visszavonul. „Nagyon kérlek. — írja egyik barátjának — ne gyere ki az állomásra, fáradt leszek, lázas és beszédre alkalmatlan”. Nem akart részvételt keltetni önmaga iránt, fájdalommal visszahúzódt. magánéletét nem tárta fel a hozzá legközelebb álló barátai előtt sem. Nem volt ideje törődni önmagával, ezért nem engedhette meg azt sem, hogy mások törődjenek vele.

De nem is volt magánélete. Utolsó éveiben teljesen feloldódott az irodalomban. Golnikon és Mártonhegyen az élet utolsó lépcsőfokait járja már, de pihenés helyett leveleket ír barátainak, tanácsokat ad, biztat, bátorít továbbra is, mint ha így készítené elő a délvidéki írókat arra, hogy nemsokára egyedül maradnak, nélküle kell boldogulniok.

Ami új volt számomra ebben a kötetben és meglepő, az a harcos Szentelekynek ezekből a levelekből kirajzolóddó kemény arcéle. Ki hitte volna, hogy gyűlölni tud? Pedig ezek a levelek azt bizonyítják, hogy engesztelhetetlenül gyűlölte azokat, akik munkájában akadályozták. S ezek között sajnos, nemcsak rideg üzletemberek voltak, hanem bizony a magyarság előljárói közül is nagy számmal. Ezért nem is lehet utólag Szentelekyt bizonyos partikuláris elvekkel megajándékozni. Ellenségeiben ő nem ismert különbséget, akkor sem, ha a levelekben előforduló célzatosságra hivatkozik. Egész élete a bizonyíték arra, hogy ilyen szempontok szerint nem lehetett elfogult. Kár, hogy a szerkesztők hibáján kívül kimaradt a kötetből számos olyan levél, amely minden ferde és egyoldalú megítélést eleve kizárt volna.

A harc nem ismeri az engedékenységet, olykor a tárgyilagosságot sem. S az a helyzet, amelybe Szenteleky Kornél

kényszerült, hogy gyakran kellett vállalnia olyan terheket, amelyekre tehetős és felelős emberek bízatták nagyképpen. az irodalmat nem sokra becsülő könnyelműséggel, eleve felmentést ad az elfoglaltság vádjára alól is.

Nem tudom, elolvassák-e Szenteleky Kornél leveleit azok, akik ma ezen a vidéken vezetői befolyást gyakorolnak? Nagyon örvendetes lenne, mert megismernék a Délvidék szellemi mozgalmának hőskorát, meglátnák egy magyar férfi heroizmusát a népe felemeléséért folytatott küzdelemben, s beismernék, illetve megerősödnének abban a hitükben, hogy a kultúra, a szellemi erő mindig több, mint aminek közvetlen közléről látszik. Eredményei tartósabbak, mint akár a politikai, akár a gazdasági eredmények. Ezért volt szükség Szenteleky mozgalmára és ezért van rá szükség ma is.

Az írók pedig merítsenek erőt belőle az alkotáshoz és a küzdelemhez! A kettő itt, a mi vidékünkön, nem választható el soha egymástól. Lássák, érezzék, hogy itt kell kibontani tehetségüket.

Bisztray Gyula és Csuka Zoltán köszönetet érdemelnek azért a nagy munkáért, amit e kötet kiadása jelentett, s azért a tárgyilagosságért, amellyel munkájukat végezték.

Herceg János.

A bácsjózseffalvai állomáson, ünnepek után

Zászlóerdő, csebres pálmák légiója vette körül úrnapi avatáskor az új vasútállomást. Mintha a bácskai síkságon fejedelemjárás tomboló öröme akarta volna nemzetiszínű szövetekkel elfüggönyözni az egész „látóhatárt”. Mintha a józseffalvi állomásépületben szobornak faragott öreg hársfák visszaálmodták volna virágzó idejüknek minden zöld-girlandját, mintha visszakérték volna a gyógytea számára régen odaköleszönt virágait.

Ünnep után, hétköznapon akartuk megnézni, hogy mennyit ér szoboralakban a vén hársfaerdő, amelynek közelében mozdonyok füstölnek a kormosító és unalmas méhésszipával, az ünnepi raj pedig régen elvonult. Elhibázott alkotásoknak is megtévesztő ünnepélyes külsőt tudnak adni egy darabig a zászlórudak, a földre kiterített vérvörös kókusz-szőnyegek, a csebres pálmák, a még el nem hervadt, de halálra ítélt virágcsokrok, valamint az újság láza. Amíg

A zenélő kut előtt. Középen Boncos Miklós államtitkár, akiről a zenélő kutat elnevezték, mellette dr. Deák Leó Bács-Bodrog és dr. Reök Andor Szabadka és Baja főispánja. Az előtérben jobbra dr. Németh Kálmán bácsjózseffalvi plébános, a bácskai székekelyek apostoli lelki papja.

A Kalangya most akar szembenézni a nemes alkotással, amikor a lobogók le vannak szedve, amikor a tízméteres zászlórudakat már régen visszakérte a Ferencváros. Amikor nem a lobogók és az ünneplő ruhák rendeznek szemképrázttató és zsongó rajzást az öreg hársfák körül itt a lelkes és eleven „székely méhes” közelében.

az ünnep tart, addig ennek a ragadós láznak következtében az újszobor vidéke a legendás Limpiásszá válik. A muzsikaszótól elandalított közönség szinte forogni látja a gyöngye szoborban is a szemgolyót, mint ahogyan Limpiászbán a fele közönség csakugyan lát valamit, hiszen extázisban fürdik. Az egyik azt látja, hogy az arc vonaglik, verejtéke-

zik, sirásra torzul, majd mosolyog. Hídegebb ember nem lát semmit, de azért nem mer szólani. Arra gondol:

— Hátha az ő szemgolyójában és cinikus érzéketlenségében van a hiba?! Miért is rontaná meg a látók, a rajongók áhítatát?!

A valóban mesteri és örökértékű műnek nem a mikrofon a főpróbája, nem az avatási ünnep, hanem a hétköznapi. A ködös, a kormotszitáló, az esős vagy fagyos, vagy pedig tulságosan kánikulai hétköznapi. A jó szobor ilyenkor is publikumot csal magához, hétköznapon is rajzanak előtte a lelkek, mint például Fadrusz János alkotása előtt Kolozsváron. Legyen bár verőzápor, vagy hetes-ese, legyen aszfaltot olvasztó és a kígyómérget is felforraltó vipera-mérges forráság. Mátyás királynak mégis mindig van publikuma. A tér valamelyik sarkából, az ezüstoffenyők mellől, a patikából, háztetőről, bádогоzőlétráról, kéményseprő padmalyról, pincéből vagy emeletéről: mindig nézi valaki és örökösen csodálkozó, könnyes szemek titkos fényfecskendője harmatozza a Nemzeti király csodálatos tekintetét.

Éppen olyan magányos, elhagyott és sivár a protekció révén piacra kerített, lelketlen és erőltetett alkotás az ő díszes és meg nem érdemelt talapzatán. Már az első nap magára marad akármilyen útbaeső szögleten is ácsorogjon. A józseffalvi új állomás olyan alkotás, amelyik nem fél a hétköznapioktól. Nagyszerű vonalai belső „kincses kamrája”, vagyis központi terme és domborművekkel szintén elárasztott folyosója szinte lenyűgözi a szemlélőt. Már az ajtóban olyan érzésünk támad, amilyen a lord Karnarvoné lehetett a szerencsés régészé, amikor megnyitották előtte a leg-

gazdagabb királysír kamráját. Csak hogy a józseffalvi állomás kincses termében nem aransznű ékszerek, nem sárga skarabeusok borítják el halmazó tobzódással a falakat, hanem aransznű hársfarönkök, amelyeknek 171 alakot feltüntető félszobra nem más, mint elevenen viharzó, menetelő, jajgató, majd ujjongó történelem.

Anyira odatapad a szemünk ezekhez a faragott csodákhoz, hogy csak a közvetkező félóránban vesszük észre: mennyire nem vagyunk egyedül! Idezarándokolt nyugdíjas, vakációzó cserkész, katonatiszt, pihenőnapos mozdonyvezető, valamint kosarat cipelő falusi aszszony szeme parázslík a terem és a folyosó színes kőkockáin, amelyek viszont szintén régimódi, házszóttos bukovinai szőnyeget utánoznak. Nincs ezen az épületen egyetlen szöglet, vagy falterület, amelyik ne sugározna hamisítatlan és ősi művészetet.

Beszéljünk mindenekelőtt arról az emberről, akiről csodálatos véletlen folytán elfelejtettek beszélni a beszámolók. A neve: Csorna Dezső, akinek egyik fiatalkori alkotása a budapesti állatkert épülettömbje. Annak idején Koós Károllyal együtt végezte ezt a munkát a Magyar Államvasutak halkszavú műszaki főtanácsosa, akire a józseffalvi állomás megszervezését bízta Tóth Tibor kormányfőtanácsos, a Magyar Államvasutak Déli Üzletigazgatója. Megható kapcsolat, lelki rokonság fűzi össze ezt a néhány embert. Tóth Tibor testvérbátyja az elhunyt Tóth Tihamér püspöknek, akit testvéri barátság fűzött hozzám, egyáltalán a bukovinai székely magyarokhoz. Hazatelepítésüket még abban a legutolsó levélben is sürgeti, amit halálos homlokbarlang-operációjá-

nak napján írt. Koós Károly viszont az újjáépülő és tűzvihartól elpusztított bukovinai Józseffalva visszaépülő tipusházait tervezte. A magyar építőművészetben halhatatlan lelki rokonának, valamikor munkatársának, Csorna Dezsőnek tudása és teremőereje alkotta meg a józseffalvai állomás épületét, amelynek külső és belső falain a székelypélművészet józseffalvi képviselete most műtörténeti értékű rajzást rendezett. Nem lehet meghatódás nélkül Csorna Dezsőre gondolni. Szerényebb egy apácánövendéknél. Mikor halkan megkondul a szava, mintha Tengerszembe sülyesztett álomszerű vén harang szólalna meg. Ceruzája olyan karmesteri pálca, amelyik a szó szoros értelmében „megindítja a köveket”. Azokat olyan szépen rendezi el, mintha régi balladák muzsikáját kottázná az állványok vízszintes kottavonalai közé.

Nem csupán könyvből tanulta nagy-szerű tudományát. A ragyogó tudással elment a székelypélművészre. Hosszú éveken keresztül élt, inkognitóban, mint az építő tudományok áruház királyfia. Elleszte a székelypélművész vonalait lelkét. Éppen ilyen türelmes megfigyeléssel éledgett a kalotaszegi nép között. A józseffalvai állomás megteremtésében a déli vasutak fiatal főmérnöke, Juhász József volt a lelkes és minden részletét edesatyai mesterének szellemében kidolgozó kedves munkatársa.

A józseffalvai faragó székelypélművészek és a velük sorsközösségbe került szabadkai Szedlák Lajos munkáiról most nem beszélünk. Képes híradók, képszerkesztők és a mindenütt szétteríthető mozivásznon az egész országban megmutatta azt a néhány részletet, ami később is egészen biztosan magyar Bedekker-

kincse és a magyar műtörténelem számoltartott csodái lesznek. Szedlák lelki viszonya is meghatározó, ahogyan a józseffalvai Jézus-faragó emberek szívközelségébe került. Szerb megszállás alatt 8 éven keresztül ujságot árult a szabadkai utcán, esti óráiban pedig a Katolikus Legényegylet műkedvelő gárdáját taníttatta színjátszó képességével magyar szerepekre. Szenvedett eleget, de a felszabadulás után sem akart megváltozni a sorsa mindaddig, amíg közös műhelyt nem teremtettem igazán a semmiből és igazán csak lélekből, ahol egymásra talált a beteges, megkínzott bácskai száműzött a szintén száműzetésben acélozott pengéjű Jézus-faragókkal.

Általában, ami most Józseffalván született, az mind lélekből teremődött, szubvenciók és különösebb pártolások nélkül. Éppen úgy, mint az egész bukovinai telepítés mindenestől.

Most két éve dörömbölt át diadallal a legutolsó bukovinai transzportvonal a kosnai vashídon. A megváltott székelypélművészek kicsinyeit hozta, akiket kíméletlen sietséggel dobálgatták vonatra, hiszen két nap múlva kitört az orosz háború. A határhídnál, Horeb szent hegyénél világitó tűzoszlop, azaz magyar mozdonyfűst alatt vasutas kezek dajkálták gyermekeinket. Most is látom lélekből, ahogyan az egyik kicsi a mozdonyvezető arcát csókolja, a másik pedig ölbeféve barátságosan babrálgtatja az ezüstsármányú kereket, amelyik a kalauzsapkát és a gallért díszíti. Gügyögve meg is kérdezi:

— Bácsi ugyi te vagy az őrzőangyal? Látom a szárnyaidról!

Hol van a világon beszédesebb szimbólum egyensapkán, vagy mozdonyon, mint a szárnyaskerek? Testből és lé-

lekből áll, mint az ember. Kettősöntésű kerék a teste. Ez is magyar találmány, a Ganzgyár világszabadalma. De a szárny is megérdemli, hogy szimbólum legyen a vasutas sapkán, hiszen meleg szívet takar, a magyar vasutasét. Kétszer öleltél meg minket, bukovinai székelyeket, Ezüstsárny! Egyszer Kosnán, ahol felvettél, egyszer pedig itt a nagyfényi pusztán, ahova letettél. Mindkét helyen megcsókoltuk az édes anyaföldet. Sínpár, csillogó diadém köti össze a két történelmi forró pontot. Harminc vonatot húzott végig ezen a szalagon a zakatoló kedves szárny. Másodszor akkor ölelte meg a székelyeket, amikor felépülhetett itt a székely művészetnek ez

a szárnyaskerékkel díszített temploma, amelyik olyan szép, mint egy álom. Sokat éjszakáztunk „mű es”, akik széke lyül rajzást rendeztünk a deréknyi vastag hársfákon, amelyek itt szobrokká változtak, azonkívül a falakat is beborítják. Észrevették a székelyek, hogy nem mindenki nézi őket szívesen az idegennyelvű gazdag Bácskában. A rágalmak ellen is védekeznünk kellett. Bicskát rántottunk és habfehér hársfába vágtuk a beszédes pengét. Nem csuktuk be a szemünket, se a bicskát, amíg itt minden hársfarönk jajgató, beszédes, majd ujjongó és diadalmas történelemkönyvé nem változott.

Dr. Németh Kálmán.

A völgyben

Dühöngj csak szél, előled elmegyek,
A völgybe lassan leereszkedek.

... Itt csörren még a tavalyi avar
De zöld a fű s a pinty nótát hadar.

A tájban egy fagyöngyös nyirfa áll,
Lágy vesszein pirul a barka már.

A földiszeder vörös levele
A vén nyir alját vérként folyja be.

Helyenként a megművelt homokon
Vetés tenyész a lankán konokon.

S a cserje közt a vidám ifjú fák
Élő tanúk, hogy van még ifjúság!

A völgy csendes, de fönn vihar az úr
S a hamvas-törzsű bükkök kara zúg.

Itt jó nekem: — bár lehetnék a völgy
Tündér-felléptű nyirfáján fagyöngy.

Vagy méginkább a pintyökkék dala
Mely ember-fülhöz nem hallatszana,

Csak fák, virágok, fűvek értenék
A cserje körül áramló zenét...

Vagy fagyökök! — a föld kemény húsát
Hogy szomjas szállal törjem át meg át.

S ezer szálam míg nedv után kutat
Viruló lombok látnák hasznukat.

... De költő vagyok, csak, haszontalan,
Reményem, kedvem, élttem odavan.

Bodroghegyí Lajos

A Felvidék magyar szellemi harca

Kisebbségi szellemi életünk elmúlt husz esztendeje állandóan az aktivitás jegyében zajlott le. Egy pillanatra sem volt megálás a rohanó élet ezer gondjai között a szellemi élet nem bémult meg.

A napi sajtó mellett már 1919-ben egy szépirodalmi és kritikai folyóirat megteremtésének problémája volt szellemi életünk középpontja. Kassán az UJ ÉLET, KASSAI HÉT, Pozsonyban a TAVASZ A TŰZ, Komáromban a VAGYUNK. Lőcsén a HOLNAP és Galántán a Mátyusföldi Lapok indultak meg. Ezek a folyóiratok centralizálni akarták szellemi életünket, de ezen törekvésük nem sikerült. Ez volt irodalmunk hőskora, amikor az új helyzet — a jövő bizonytalansága és ennek kapcsán keletkezett új feladatok önálló utra kényszerítették a felvidéki magyarság szellemi életét.

1921-ben Losoncon és Kassán egymástól mit sem tudva az ifjuság vette kezébe szellemi életünk továbbfejlesztésének zászlaját és megindította Losoncon a MI LAPUNK, Kassán a JÖVŐNK című folyóiratokat. A JÖVŐNK nemzeti alapon a szociális kiegyenlítődés korszerű programjával, a MI LAPUNK a nemzeti alapon álló cserkésznevelési program alapján indította meg a kisebbségi magyar munkát.

A JÖVŐNK folyóiratát az érdem, hogy 1921 július hó 2-án megrendezte az első irodalmi estét Kassán, melynek ünnepi beszédét Mécs László tartotta az Ifjuság és Kultúra címen.

A kor hangulatát fejezte ki Ölvédi Lászlónak az ünnepélyre írt prologusa is: A BUS TESTVÉREKHEZ. Most is hallom az ünnepi csendben, hugom aikán felcsendülni kezdő sorait: »Édes véreim, könnyes magyarok, taposott tarlón fornyadt virágok« — Mécs László ünnepi beszéde alatt a lelkesedés tomboló orkánná fokozódott. Hainali harangzó című kötetének Szekfü című költeménye erről szól. Rimai Vilma-Schalkház Sára elbeszélései, Danyi Nándor, Kemény Egon zenészámai, valamint Urr Ida saját szerzeményű magyar dalai tették telissé az első magyar irodalmi estély műsorát.

1921 októberében indul meg Pozsonyban a TŰZ című folyóirat, melynek hasábjain jelenik meg először Mécs László híres költeménye, a Hainali harangzó:

»Elég volt az éjszakából! Álmodjunk már
[hajnalt végre!
Milliónyi kakas torka! kurjants, hajnalt hi-
[vogass!
Minden szivből, piros szivből kukorékold
[fel az égre!
Minden vándort utra küldi és minden csi-
[rát szólogass!

Kongatom piros harangom, ifju szivem
[kongatom.«

Ebben az évben indul meg a magyar ifjak pozsonyi szövetségének kiadásában az UJ AURORA című almanach is, amely szellemi életünk első tiz esztendeijében a MI LAPUNK mellett ugyiszólván egyetlen folyóirat-szerű terméke.

Megindult a szlovenszkoí magyar irodalom fejlődése, egymásután jelentkeznek a költők és írók, hogy új mondanivalójukkal gazdagítsák a magyar irodalom te-
rebélyes fáját.

A költők közül: Darvas János, Györy Dezső, Mécs László, Merényi Gyula, Nagyfalusi István, Ölvédi László, Sebessi Ernő, Szenes Frzsi, Tamás Lajos és Urr Ida, hogy csak a legkiválóbbakat említsem, új erőt visznek a szellemi élet alélt vénáiba és 1926-ban Berlinben megjelenik a felvidéki magyar költők első kisebbségi Antológiája Ez a mélyennéző, az embert legnagyobb értéknek tekintő szociális költészet a határokon túl is utat tör magának és eljut az egész nyelvterület magyarságához. Az első lírai termékünk Sebesi Ernőnek: A Csönd kárian című verseskötete, mely 1919-ben Eperiesen jelenik meg.

A kisebbségi felvidéki irodalom három összetevőből indult ki. Az első: A régi időkől itt maradt dilettáns sorban lévő írók, akik újból bekapcsolódtak az irodalomba. A második az Anyaország-ból emigrált írók, akik átmenetileg vagy állandóan itt dolgoztak. A harmadik a kisebbségi sorsba beleszületett vagy beleszületett fiatal tehetségek kibontakozása.

A valóban felvidéki kisebbségi magyar irodalom csak a fiatal tehetségek munkásságának eredményeképpen jelentkezett.

A kassai Kazinczy Társaság kísérelte meg először 1923-ban az erők összefogá-

sát a nemzeti gondolat és az irodalmi értékelés alapján.

Az első országos jelentőségű irodalmi megmozdulás Kassáról indul ki a Kazinczy Társaság részéről. 1925-ben megindította a Társaság a könyvkiadást, a Kazinczy Könyvbarátok Társaságát. 120 Kc illetve 150 Kc évi tagsági díjért hat könyvet ad füzve vagy kötve a tagoknak.

Az egész Felvidék magyar olvasótáborát sikerül beszerveznie a Kazinczy Könyvbarátok Társaságának, élén dr. Sziklay Ferenc és Derkó István, majd e sorok írója fejtenék ki maradandó tevékenységet. A megindult sikeres szervezési folyamat megvetette a magyar könyvkiadás alapjait. 1930-ban azután a Kazinczy Társaság könyvkiadó szakosztálya önálló utakra tér. Megalakul a Kazinczy Könyv és Lapkiadó Szövetkezet 100.000 csekkorona alaptőkével, melyet e sorok írója gyűjt össze Pozsonytól Husztig 100 csekkorona névértékű részvényekből.

Az erdélyi marosvécsi találkozók hatásaképpen nálunk is összehívják 1929-ben Lintószentiványban az írókat, hogy az erdélyi HELIKON mintájára itt is egy írói közösségbe kapcsolják össze a tollforgatókat. 1930-ban és 1931-ben még összeül a Szentiványi Kuria ahogy a felvidéki magyar kisebbségi írók évente összeülő tanácskozását nevezték, de azután elvész e nemes kezdeményezés a különböző írói érdekcsoportok keresztútjében.

1931-ben megalakul a magyar irodalmi Tudományos és Művészeti Társaság Pozsonyban és 1935-ben pedig a háború előtti ittmaradt három irodalmi egyesület: A Toldi-Kör, Jókai-Egyesület és a Kazinczy Társaság Szövetségéből — a Magyar Irodalmi Szövetség.

A prózai írók közül: Dallos István, Darkó István, Dienes Adorján, Egri Viktor, Farkas István, Gömöri János, Jarnó József, Juhász Árpád, Krammer Jenő, Tichy Kálmán, Pfeiffer Miklós, Rácz Pál, Sziklay Ferenc, Szentiványi József, Szombathy Viktor, Szvatkó Pál, Tamás Mihály, Urr György és Wick Béla fejtenék ki értékes tevékenységet az elmúlt husz esztendő alatt.

Különösen kiemelkedik Darkó István prózai munkássága, aki a magyar állami díjat is megnyerte »Égő csipkebokor« című regényével.

Az állandó kritikai fórum megteremtésére dr. Szvatkó Pál tett kísérletet 1930-ban, amikor megindította Prágában

az UJ MUNKA című folyóiratát és kiadta a NYITOTT KÖNYV-et, a prágai magyar költők lírai Antológiáját.

A piros feléccel UJ MUNKA folyóirat nagy port vert fel, de az első számmal tovább nem jutott.

Reinel János Pozsonyban 1930 év közepén megindítja a MAGYAR MINERVA című folyóiratot, amely nyolc éven keresztül jelenik meg és csak 1930-ban szűnik meg az új helyzetben Pozsonyban.

A Kazinczy Társaság 1931-ben Darkó István szerkesztésében megjeleníti a MAGYAR ÍRÁS című szépirodalmi és kritikai folyóiratot, amely mindvégig vezető folyóirata volt kisebbségi szellemi életünknek.

1936 és 37. esztendő nagy eseménye volt kisebbségi magyar kultúréletünknek. Nyitran a HID Kiadóvállalat kiadásában és Dallos István szerkesztésében megjelenő négy kötetes Szlovenszkói Magyar Írók Antológiája.

A negyedik kötet »hidat verünk« előszavában írja Dallos István a következőket:

»A kisebbségi magyar írók szolidaritása ma már nem egyszerű szóvirágos frázis, hanem tettere váltott valósággá vált, éppen a négy kötetes »Szlovenszkói Magyar Írók Antológiája« lapjain, ahol békésen fér meg a papíró és a szocialista költő, az elbeszélő és a tudomány feyverzetébe öltözött tudós író. Az elmúlt évek során egymást ért sikertelen kísérletek utáni kézzel fogható eredmény remélni engedi, hogy a HID nagy tenniakarrással és lendülettel vezetett tiszta elgondoláshu altruista kezdeményezése alkalmas talajt készített elő a további hídépítő munkára. Elmult az ideje a belső széthuzásnak, szótesésnek és elérkezett az ideje annak az alkotó munkának, melyre régen vár a kisebbségi magvarság. Meg kell azonban emlékeznünk még valamiről: Akkor amikor a HID és ezen keresztül az Antologia tervével kapcsolatban a kisebbségi magyar írók egységes felsorakozását vettük tervbe, a kisebbségi magyar írók Szövetségének kiépítése is programunkban volt, melynek célja irodalmi életünk fellendítése és azon túl az írók érdekvédelmi tervzetnek megalapozása volt.«

Kisebbségi kulturális életünk husz esztendeje alatt legnagyobb problémánk az írók megszervezése volt. A kezdeményezés e téren 1923-ban a kassai Kazin-

czy Társaság részéről indult el, amely az összes írókat beválasztotta tagjaiul. Az így létrejött írói szakosztály azonban nem tudott eredményes működést kifejezni. A későbbi kezdeményezések is hasonló sorsra jutottak, az írók számára állandó szervezetet nem sikerült létrehozni.

1937-ben létesült Pozsonyban a Tátra Könyvkiadó vállalat, amely a kisebbségi magyar irodalom központi kiadóvállalata akart lenni. Ugyanez évben indította meg irodalmi lapját a Tátrát, amely két évben keresztül jelent meg Tamás Mihály, majd Földes György dr. szerkesztésében.

Az államfordulat után négy esztendő telt el, míg a könyvkiadás tulajdonképpen megindult. Ebben az első négy esztendőben mindössze 86 könyv jelent meg. 1923-ban a könyvkiadás erőteljes lendületet vett, amikor is 126 mű látott napvilágot. A megindult fejlődés 1929-ig tartott. 1929-re emelkedett az évente megjelent művek száma 1928-tól a fejlődés vonala ismét visszaesik egészen a megindulás színvonalára. Ez a hullámváz tovább tart 1935-ig, amikor könyvtermelésünk 171-re emelkedett 1936-ban pedig 180-ra. Az elmúlt husz év alatt 2376 magyar könyv jelent meg, amelynek nem kis része van abban, hogy a felvidéki magyarság kisebbségi sorsban is érintetlenül meg tudta őrizni nyelvét és magyar faliságát.

A kisebbségi tudományos munka intenzív felkarolása céljából indítja meg 1933-ban Komáromban Alapy Gyula dr. az először évente négyszer megjelenő NEMZETI KULTURA című folyóiratot. A folyóirat 1934-ben és 1935-ben jelenik meg most már kéthavonként, de 1935. év végén Alapy Gyula dr. halálával kisebbségi életünk egyetlen tudományos jellegű folyóirata megszűnik.

A Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság 1933-ban indítja meg évnegyedves szépirodalmi és tudományos

folyóiratát, a folyóirat 1935. év végéig jelent meg 5 vaskos kötetben, Magyar Figyelő címmel.

Meg kell még emlékeznünk Farkas Istvánnak Ipolyságon megjelent társadalmi, irodalmi és közművelődési havi folyóiratáról, a MAGYAR CSALÁD-ról.

Husz esztendő hosszú szellemi küzdelmének volt az eredménye a mélyennézés — a felszínes szemlélet helyett — a problémák meglátása és a megoldásra való törekvés. Nagy csaták folytak a lapok és folyóiratok hasábjain a gondolatért és annak győzelméért. Mindenki a maga igazsága szerint akarta, hogy a gondolat testet öltjön. De mindenki csak egyért harcolt ha más uton is ment, mint a másik, felemelni a kisebbségi magyarság egyetemességét letörölni homlokáról a verejtéket és kisimitani az éle! huzta gondterhes redőit. Ezt a nehéz harcot a költő így fejezte ki:

»Igen! mi szántunk tűzben is,
mi élünk tűzkin életet,
mi tüzre házat építünk,
mi tűzből gyurunk kösznet,
mi tűzből tüzellel indulunk!
s a tűznek győzni kell!

A gondolat zászlóvivője mindig az író volt, akiben testet öltött népének minden kívánsága és panasz, aki költői formában és prózában a közélet sikiába lendítette azt, amit százazrek tudatosan éreztek, de kifejezni nem tudtak.

Írói révén építette ki a magyarság a kisebbségi életben a maga hatalmas szellemi fegyverraktárát és így vált lehetővé, hogy nem csökkent, de erősödött a magyar szellem. Az a 150 tollforgató, aki részt vett a kisebbségi életben, derekas munkát végzett. Alkotott és harcolt a magyar gondolat győzelméért!

Urr György.

Könyvek

Bogner József: A szerb uralomnak a délvideki magyarok nyelvére tett hatása.

Innen-onnan két évtizede annak (vagy el is mult?), hogy a szegedi egyetemen tanári szobámban egy mindig mosolygós szemű tanítványom szomorúan bucsuzott tőlem, kissé fátyolos szemmel. Bucsuzott nemcsak éntőlem, hanem az egész egyetemről is, hol mindig jelesen kollokvált és jelesen vizsgázott, s hol azt jóslgattuk felőle mi tanárai, hogy a magyar és finnugor nyelvtudománynak lesz egykor hivatott munkása.

Ez a mosolygós szemű fiatalember Bogner József volt. Bucsuzott, mert oly hű fia volt szülőföldjének, Délmagyarországnak, hogy akkor is fia akart maradni, mikor az nem Magyarország volt. Ott akarta folytatni tanulmányait, ott is folytatta és végezte, ott is jelesen. De természetesen nem hallgathatótt sem magyart, sem finnugort a zágrábi egyetemen, mert amily természetes az, hogy mind Nagy-Magyarországon, mind Csonka-Magyarországon volt az egyetemen délszláv tanszék, oly természetes az, hogy Jugoszláviában nem volt magyar.

Az ifju Bognernek tőlünk vett bucsuja óta sok év eltelt, sok minden megváltozott, csak ő nem. A Délvidék egy részének visszacsatolása után »honatya« lett ugyan, de továbbra is a mi egyetemünk gyermekének érezte magát, fölkereste a régi »Alma Mater«-t, mely Szegedről Kolozsvárra költözött, fölkereste, hogy átnyújthassa régi professzorainak a régi tanulmányok és újabb tapasztalatok alapján készített jeles doktori értekezését és hogy az ősi egyetemen szerezzé meg a legnagyobb egyetemi kitüntetést a doktori fokozatot.

»A szerb uralomnak a délvideki magyarok nyelvére tett hatása« a címe annak a komoly tudományos értékű műnek, melyet Bogner József doktori értekezésül írt.

A kiválasztott tárgy olyan, hogy aki azt kidolgozza, annak jól kell ismernie a Délvidéknek mind szerb, mind magyar nyelvét, továbbá a megszállás alatti és utáni délvideki állapotokat, és — nagyon fontos — az általános nyelvtudományi szempontokat; azonkívül olyan eleven stílusának kell lennie, hogy tudja éreztetni a nyelvben megnyilatkozó életet, nehogy nyelvészeti művét rideg, holt skatulyázással tegye.

Bogner minde kívánságnak teljesítésére alkalmas volt. Mint ahogy az ő mosolygós gyermekarca mögött komoly és elszánt férfilek lakik, úgy az ő sok helyt szinte tárcacikk-szerű, anekdotázó stílusu művében igen komoly tudományos érték van. Mégpedig olyan eredeti érték, amilyent eddig nyelvtudományi irodal-

munkában nem találunk. Ez az eredeti érték az, hogy e műből alkalmunk van »in statu nascendi« a legkezdétől fogva megfigyelni azt a folyamatot, mellyel egy idegen nyelv a közéletben és mindennapi életben közvetlenül hat a magyar nyelvre. Ezt a folyamatot megfigyelteti velünk Bogner könyve hangtani, szótani, alaktani és mondattani hatásaiban. És e megfigyelés alapján most már helyesebben ítélheti meg a nyelvész a magyar nyelvnek török hódoltságkori oszmanli jövevényszavait, sőt az Árpád-kori szláv jövevényszavakat is, természetesen ügyelve arra, hogy a honfoglaláskor más volt a politikai viszony a magyar és a szláv között, mint a világháború után a délvideki magyar és a jugoszláviai szerbség között.

Nincs itt arra hely, hogy bőven kifejtssem Bogner művének szaktudományi hasznosságát. Csak például említek meg egy látszólagos tréfás, de valójában nagyon tanulságos esetet, melyet Bogner följegyzett.

Tudni kell, hogy honfoglaláskori településtörténetünk képének megalkotásában nagyon fontos annak megítélése, hogy egy-egy helynévnek mi az eredete. (Magyar-e, szláv-e, török-e, avar-e). Ilyen esetben nagyon fontos annak megállapítása, hogy mi volt az illető helynévnek eredeti alakja a mi nyelvünkben, hogy abból aztán következtessünk arra, milyen lehetett — ha idegen eredetű — az esetleges átdadó nyelvben, és így a hangtani egyezéssel bizonyítsuk, ellenőrizzük szófejtésünk helyességét. Efféle esetekben a nyelvtudósok legnagyobb gondnal, sőt túlzott aggodalommal szokák kikövetkeztetni a magyar alakból a föltehető eredeti idegen alakot — és viszont.

Nos, olvassák most el a nyelvélektannal kevesebbet tördődök, a pusztá hangtannal pedig kellenénél többet bajlódók Bogner könyvéből — »Pecellő« történetét:

»A szinmagyar lakosságu Péterrét — írja Bogner — Bácskopetrovoszló-nak (< Backo Petrovoselo) nevezték el. Természetes, hogy a péterrétvei magyarok magyaros nyelvérzéke felhorkant arra, hogy ők, ha falujukról beszélnek, mindig Bácskopetrovoszlót emlegetsenek; nekik nehéz volt azt mondani: kérem, én Bácskopetrovoszlóról jövök, vagy: Bácskopetrovoszlóra megyek, vagy: bácskopetrovoszlói vagyok; ezek helyett egy új nevet adtak falujuknak, mely hangalakban rövidebb és kiejtés szempontjából sokkal szájhoz és nyelvhez állóbb volt, mint az a borzalmas Bácskopetrovoszló. Péterrétvei ember, ha falujáról beszélt, akkor azt mondta: »pecellői vagyok, Pecellőra megyek, vagy Pecellőről jöttem«. Ez a Pecellő nemcsak hogy közhasz-

nálatu volt, hanem teljesen kiszorította a Bács-kőpetrovoszéló nevet, amely csak a hivatalos aktákon, a postabélyegzőkön szerepelt. A további érdekessége Pecellónak az, hogy a szerbek szintén csak Pecellót emlegettek beszédükben. Tehát a nyelvi folyamat az volt, hogy először Péterrévét elnevezték Bácskopetrovoszélónak, ezt a magyarok megrövidítették Petrovoszéló > Pecellóra, és ezt a Pecellót a szerb köznyelv is átvette.»

En pedig szeretném látni azt a magyar, vagy szláv nyelvészt, aki Pecelló-ból hangtani uton meg tudná állapítani azt, hogy az Bácskő-petrovoszéló-ból lett. S nem valószínű, hogy századunk magyarjainál Árpád apánk magyarjai jobban értették volna a pannóniai és dáciai szláv helynevek kiejtéséhez...

Nem folytatom tovább, hiszen csak egy villantást akartam vetni Bogner könyvének nyelvtudományi fontosságára. S a nyelvtudomány művelői nevében megköszönöm neki, hogy vállalkozott e könyvecske megírására, melyre éppen ő volt a legalkalmasabb. A nyilvánosság előtt is »doctor»-rá fogadom — a szó eredeti értelmében.

Eredeti értelme — tudós.

Mészöly Gedeon.

Pukánszky Béla: Erdélyi szászok és magyarok

Danubia kiadás, 1943.

Egy könyv, amelyet régen vártunk s talán most jött a legjobbkor. Most, amikor a háború után megoldandó magyar problémák sokaságán már jó előre gondolkoznunk és vitatkoznunk kell, hogy így a cselekvés idejére kiérleljük a helyes ut, amely tartós időszakra kicövekel a tennivalókat. Itt, Délvidéken, ahol ugyancsak jelentékeny németiség él, szintén fontos a szász kérdés alaposabb ismerete.

A nemzetiségek viszonyát a magyarsághoz észokok alapján meg tárgyalni a nyilvánosság előtt fontos, de kényes dolog. Az erdélyi szászokét sokszorosan kényesebb, mert a többi nemzetiségek eltávolodásától, azok szomszédos államainak irredenta propagandájával meg tudjuk magunknak magyarázni, de a szászok hüvösségét nem, mert 800 éves fennállásukat a magyarság adta előjogok ismételt tisztteletbentartásának tulajdonítjuk. Általában a magyarok többsége a szászokról vagy a rokonszenv vagy az ellenszenv tulzásaival nyilatkozik s nem találja el azt a tárgyilagos hangot, ami épp e könyvben végighúzódik. Elismeri és indokolja a szászok bizonyos törekvéseit itteni történelmi folyamatban, de tárgyilagosan bírálja sokszor érthetetlen elfordulásukat a magyar törekvésektől. Szerző magyarázatot ad arra a régi kérdésre is, hogy miért idegenebb számunkra a szász, mint a hazai németiség többi része.

Szól ez a könyv a magyar hivatalos felső

köröknek, az erdélyi szász nép vezetőinek, de szól annak a sokezer magyarnak és szásznak is, akik a mindennapi életben egymással hivatalos, társadalmi vagy üzleti érintkezést tartanak fenn. Igen, sokat árthat és sokat javíthat a magyar-szász kapcsolaton magatartásával az a sokezer egyszerű ember is, mert sok elfogultság tapasztalatból mindkét részen ma is, ami részben egymás történelmi múltjának s főképp különböző hagyományokon alapuló társadalmi összeállításának nemismeréséből származik. Tehát, hogy mi magyarok a szászokkal szemben esetlegesen eszmecsereken és vitákon a magyar álláspontot kelőhőn meg tudjuk védeni, a nélkül, hogy őket indokolatlanul érzékenyen megbántanók, ismernünk kell a közelmúltból kívül a szászok történetét, — legalább olyan mértékben, ahogyan azt ez a 200 oldalas könyv elénk vetíti.

Azért mondom, hogy legalább, mert e könyv csak bizonyos koroknak kirívó eseteit ismerteti mozaikszerű képekben, amelyek a magyarság és a szászok közötti összefüggéseire, avagy érdekközösségből fakadó együttműködésükre vetnek fényt. Lássuk, melyek ezek?

Tudnunk kell, hogy az erdélyi szászok nem egy időben telepedtek le Erdélyben, de a később jöttek is rendszeresen elnyerték az első telepesek előjogait. A zöme (a szebeniek) a 12. szd. közepén, az észak-erdélyiek, a barcaságiak, a középerdélyiek és egyes szörvány-hegyek telepesei a 13. szd. folyamán, sőt később nyertek itt új hazát. A tatárjárás után »Saxoniá»-ból jöttek sokan s ezektől kapták a »szász» elnevezést. Sőt a későbbi századokban is sok osztrák földműves és városi polgár is közéjük telepedett. (De feltűnő sok közöttük a beolvastott magyar is — főként városiak — amit a ma is feltalálható számos magyar eredetű családnév is bizonyít.)

II. Endre 1224-ben az »Andreanum»-ban biztosította autonómiájukat, amelynek ismételt megerősítése és betartása adta meg a lehetőséget a kicsiny számú szászoknak gazdasági és művelődési fennmaradását a mai napig.

Az erdélyi fejedelemség korszaka a szászok megerősödését nagyban előmozdította. Így Bethlen Gábor megértő magatartása a szászokkal szemben elősegítette a három erdélyi nemzetnek, a magyarnak, székelynek és szásznak mindegyikre hasznos együttműködését, »unio»-ját és a felekezeti békét.

Báthory Gábor fejedelem zsarnokságát a szászok sokáig nem tudták elfeledni s azt úgy tüntették fel, mintha az ellenük, mint németek ellen irányult volna, pedig ugyanezt cselekedte ez a beteges hajlamu ember a székelyekkel is.

A szászok helyes érzékkel féltette kicsiny közösségét a nemesi társadalom rendtől s azt maga közé nem engedte be. Ennek ellenére bizonyos »patricius» családok alakultak ki kö-

zöttük, amelyek több nemzedéken keresztül örökölték a magasabb hivatali állásokat.

Amikor a 18. szd.-ban a Habsburg-dinasztia kiterjesztette hatalmát Erdélyre, a szász-ság ismét hátat fordított a magyarságnak, mert a német Nagy-Ausztriától remélte, hogy Erdélyben vezető-szerepet tölthet be. Ez részben sikerült is neki, kivéve azt az ellentétet, amit a katolizáló osztrákok és a protestáns szászok érdekellentét idézett néha elő. Mária Terézia alatt Kolozsvárról Nagyszebenbe viték Erdély guberniánát és szász ember, Báró Brukenenthal Sámuel lett a gubernátor. De a legnagyobb csalódást számukra II. József szabadelvű és egységesítő tervei idézték elő. Ekkor veszítették el először tíz évre őszi autonómiájukat.

Ennek a keserves tíz évről azért haszna is volt. Ekkor erősödött meg a szász-ság népi öntudata. De míg az abszolutizmus elleni harc a magyarság népi öntudatát haladó irányba fejlesztette, addig a szászoké a múltba nézett. Mert ők ősai kiváltságaikhoz ragaszkodtak elfogult szívóssággal. Itt kezdődött meg újra az ellentét a magyarság és a szász-ság között, amely a világháború kitöréséig csak fokozódott.

Ez okozta 1848-ban is a szász-ság elfordulását a haladó szellemű magyar forradalomtól és csatlakozását a konzervatív Habsburgokhoz, a császárhoz, akitől mindig remélték német voltuknak előnyeit. Megállapítható, hogy mihielyt Erdélyben megjelenik az osztrák erő, a szászok, mint németek melléje állanak és cserben hagyják a magyarságot és erdélyi sorstársaikat.

Ha aztán a magyarság egy-egy vezetője hibát követ el velük szemben, azt elfogult érzékenységgel hosszú időn át szemükre vetik. Ilyen — a már említett Báthory Gábor esetén kívül — az 1849-ben statáriális bíróság által kivégzett Roth István Lajos szász lelkész halála, majd a sokat hangoztatott Apponyi-féle iskolarendelet.

De 1849 után, amikor a szász-ság joggal várhatta «császárszék»-jától érdemeinek jutalmát s helyett autonómiáját újra elvették, ismét küzeledett a magyarsághoz. S mégis, amikor 1867 után a magyar állam fenntartósága alá kerültek s az új kor követelményeinek megfelelően nem kapták vissza kiváltságaikat — niként azt a székeleyek sem — évtizedekre ismét elromlott a magyar-szász viszony. Később a 19. szd. vége felé, amikor a szászok, mint kormány támogatók sok előnyhöz jutottak (még a székeleyiségnél is kedvezőbbhez), egy időre a látszat szerint enyhültebb lett a légkör, de ezalatt a szász elégedetlenség frakciója is állandóan erősödött.

A világháború alatt, mivel a magyarság a németek szövetségeseiként derekasan harcolt a közös ellenség ellen, hirtelen megjavult az érzelmi kapcsolat irányunkban.

De épp oly hirtelen történt a veszített háború után elpártolásuk is, amely a megyei gyűlés határozatával kezdődött. Csalódásuk a román ígéretekben, megint a magyarság felől vonzotta őket, ami azonban csak pár évig tartott, mert Hitlernek és a nemzeti szocializmusnak győzelme után, onnan nagyobb támogatást reméltek és kaptak, mint amit az erdélyi magyarság jelentett nekik.

Az bizonyos, hogy e kérdések megítélésénél különbséget kell tennünk sokszor a szász hivatalos körök megnyilatkozásai és a nép érzelmei között, mert ahány esetben a reális gondolkodású vezetőség velünk szembe került, mindig akadt egy tekintélyes ellenzék is közöttük, amely mellettünk tört lándzsát, de figyelemzettégük miatt alkalmazkodtak a többség határozatához. S valóban ily kicsiny nép nem mindig vezethet érzelmi politikát, néha kénytelen a legujabb hatalomhoz húzódni.

Ma, amikor magyarok és szászok újabb viharos évtizedeken mentek keresztül és gazdag tapasztalatokat szereztek, és népiségéért a kisebbségi időkben mindegyik derekasan harcolt, ismét rendeznie kell egymáshoz való viszonyát. A múlt hagyományai, tapasztalatai alapján, de nem egymás szemrehányásainak kitergetésével, a mostani háborút követő időszakban e kérdést nyílt őszinteséggel és kölcsönös megbecsüléssel kell rendeznünk, mert csak ez biztosíthatja kölcsönös fejlődésünket.

Pukánszky Béla könyve sokat tett e kérdésnek tisztázása terén s valójában az első magyar nyelven megjelent könyv, amely a szászok történelmi múltját a nagyközönség elé tárja.

Vámszer Géza.

Kovács László: Gábor Áron.

Egy hős arcvonásai — Erdélyi Szépmíves Céh kiadása, Kolozsvár, 1943.

Az írónak első gyermekkori könyvmélnye Gábor Áron alakja s ez az élmény időnként visszatér hozzá s nem hagyja nyugodni, míg a romantikus székeley hős arcvonásait írói eszközökkel meg nem rajzolja. Alkalmi tanulmányt akar írni róla s ahogy hozzáfog ennek a tanulmányának a megírásához, mind jobban belemélyed a témába, a tanulmány tulnő az előre megszabott kereteken s kis könyv lesz belőle. Az olvasó is csak ekkor látja, hogy a szabadságharc romantikus székeley ágyúöntőjének egészen új arcvonásaival ismerkedett meg, az emberrel, aki egy életen keresztül vár a nagy pillanatra, amelyre rendeltetett s ekkor betölti rendeltetését és egyben hivatását: egy nemzetbe önti új erőt, ő maga pedig életét adja a szabadságharc nagy ügyéért. Az, ahogyan Gábor Áron és székeley ágyúöntő társai végrehajtják a nagy feladatot és megteremtik a székeleyek ágyuparkját és tüzéségét, a csodával határos, az az

eszközök, amelyekkel ezen az elhagyott területen ágyukat állítanak elő, a szakember szemében szinte lehetetlenségnek tűnnek fel és mégis: Gábor Áron és a székelyek szembeszállnak a lehetetlenséggel és ezzel hónapokon keresztül tartják távol az ellenséget, aki többet lát bennük, mint amit a valóságban jelentenek. S megható a Gábor Áront árnyékként követő román nő titokzatos és romantikus alakja, a barátságnak és szerelemnek ez a csodálatos megnyilvánulása, aki betölti hivatását a férfi mellett s aztán eltűnik, mint ahogy eltűnik a halálban az élet árnyéka, eloszlik, szétfcszlik, megsemmisül a Mindenségben. Kovács László sok megértéssel és finom írói tapintattal nyúlt Gábor Áron alakjához és sikerült ebben a kis könyvben mindent elmondania hősről, amit egyébként kötetekben szokás elmondani. Írói eszközei tiszteletreméltóak és becsületesek, könyve pedig letartozott gazdagodása a Gábor Áronról szóló irodalomnak.

Csuka Zoltán

Dánér Lajos: Az állatok dalolnak

Versek. Kolozsvár, 1943.

A kolozsvári könyvnapra jelent meg Dánér Lajos erdélyi költő új kötete, amelyben az emberiség babiloni tragédiája fölött elkeseredett költő az állatok kórusát szólaltatja meg s aja szájukba azokat az érzelmeket, amelyek az ő szívében dúlnak. Ló nyerit, kameleon sivit, egér cincog, medve dörög és kigyószáj sziszeg s ez a különös egyetemes kórus nem önkényesen mind az emberi meg nem értés és ostobaság, rövidlátás tragikumát zengeti. Ha kell, a véres guny hangja sivit, ha kell, a zokogás bug, végeredményben azonban a költő a becsületes költészet örök magatartását zengeti: javítani akar, javítani és jobbitani embertársait. Néhol tán naivnak tűnnek ezek a versek, a költő nem mindenütt tudott a költészet magasságában maradni, más helyeken azonban megdőbent és lélekbe markol kegyetlen igazságaival. A galamb csak turbékol, az orditást a szamaraknak engedni át, a kigyó az embereket irigyli, mert nála is jobban mardossák egymást halálra, a strucc ma is homokba dugja fejét és semmit nem énekel (költő szerint az embereknél politikusként hívják), az oroszlan bögése arra tanít, hogy nem vitézség a döglött oroszlanba belelerugni, a diszió fajtáját félti a tulságos használatról, a kenguru arra figyelmeztet, hogy legkorszerűbb, mert óvóhelyét a — hasán hordozza és így tovább: könny és mosoly között virul az igazság sokszor édes, sokszor keserű gyümölcse. A görög állatmeséktől Dánér Lajosig már sokszor fordult a költészet az állatokhoz, ha az emberi észben csatlódott s Dánér ezt az ősrégi költészeti geszt

tust frissíti fel ügyesen ebben a kis kötetben. Ha egy embert megjavít vele, már nem végzett hiábavaló munkát.

Csuka Zoltán.

Bözdödi György: Trétás farkas. Bágyi János meséi.

Turul kiadás.

Örömmel üdvözljük ezt a kedves könyvet, mert a répmesék felhasználásának egyik leghelyesebb módjára ad példát. Gyermekmesekönyv izes Bágyi János elmondott meséiből, és így megváltozott formában folytatja eredeti funkcióját: szórakoztatja a gyermekeket, és a legélvezetesebb módon tanítja is. Mert a mesék és — minden látszólagos elmentőzés ellenére is — éppen a hamisítatlan népmesék a gyermekek legjobb nevelei. Pár határozott vonással megrajzolt világukban mindig a jó győz, de mindenért sokat kell küzdenie is. Eredeti alakjukban, változatlanul kell ezeket a meséket a gyermekek kezébe adni, nem szabad valami határozott tanítót csempészni beléjük, mert a mesétől is elvesszük a gyermekek kedvét. Hisz egy tendencia nélküli művészi, értékes könyv is jobban hat, mint egy jól megkonstruált irányregény.

Nagy örömmel üdvözljük azt is, hogy a gyermekek számára kiadott mesekönyvben is meghagyták a népnyelvet, nem rontották meg eredeti ízét. Bágyi János izes, székely beszédét szívesen olvassa és hallgatja akár melyik gyermek, és ezzel a magyar nyelv szépségeihez kerül közelebb. A gyermek is szereti a szép könyvet, különösen olyant, amelyikben képek vannak. E könyvben Gy. Szabó Béla pompás rajzai egészen meg elevenítik a meséket, és bibliofil jellegűvé avatják ezt a szép könyvet.

A könyvnek egy hibáját azonban mégis meg kell említenünk: nagyon hiányzik belőle egy kis bevezető tanulmány. Mesés könyvet a felnőttek is szívesen olvasnak, de nemcsak ők, hanem a nagyobb gyermekek is érdeklődnek a mesék élete, keletkezése, a mesélő stb. iránt. Egy hangulatos, a tudomány felé is bizonyos fokig elgettező tanulmány nem csökkentené, inkább emelné a mesekönyv értékét.

Bánó István.

Napforduló Kiss Jenő versei

Erdélyi Szépmíves Céh

Erdély második nemzedékéből Dsida és Szemler után Kiss Jenő Szabédi mellett említhető. Sokáig ő volt az erdélyi líra Benjaminja. Eleven színekkel s ragyogó formakészséggel tűnt fel. Új kötete, a Napforduló

is magán viseli az indulásnak e két rokon-szenves jegyét. A színek érve halkultak valamit s a forma gondosan igazodik az anyaghoz. Az igazodás változatosságot terem, az erő színek és hangok olykor már fanyar bölcseséget.

Kiss Jenő a hétköznapiakat zenésíti zuhogó rímeivel. Az egész kötetnek ez kölcsönöz valamit a naplójegyzetek hitetéből. Személyes vonatkozású emlékek vagy éppen friss élményei dagadnak olykor közösségi hangig, erdélyi panaszig vagy dacig emberien mély elszántságig és demoszthenészi dadogásig! Olykor szociális hördülésig (Nékem is.)

A kisebbségi élet utolsó éveiben irt versei ideges bicsaklások. Tompa ereje, Reményik hite e hörgő hanggal egy légkörben termett! S a visszatérés naplójában könnyes lesz a hangja, el-elcsuklik, de az öröm nehezen

szárad föl tisztuló stancáiban. S mikor kezében piros ironnal meghuzzza Kolozsvár alatt a döntés nyelmán a határt, nem mond le Brassóról s vallja, daccal hirdeti: annyi tiéd, mit meg tudsz védeni! (Péter mozdulat, Husvét után c. költeményei.) Alig ocsudik örömré, már inti Erdélyt: más volt a meséje, mint amit a véreitől hall: az urambátyámozó, kritikátlanul hajbókoló jövevényekre gondol. (A vereskakas meséje.)

A szíve vérzik s elkeni az ész: emlékezik, halott barátja kapcsán a koldus szép diákkorra, egy csendes mócsi megtérésre. Ha rálehel az Idő, a színek futásán méri élete érverését (Lila után sárga). Képei frissek, a látás öröme csillog rajtuk, S mint az egész kötet anyagán: Erdély lehelete

Dudás Kálmán.

A Kalangya hirei

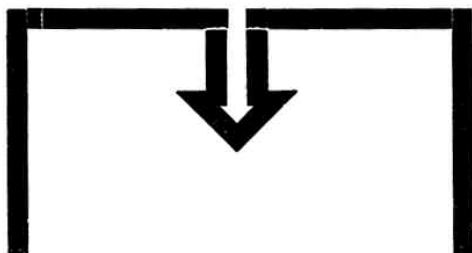
Örömmel jelentjük olvasóinknak, hogy a Szenteleky Társaság kolozsvári irodalmi estjének első részét, — melyet a rádió annakide én viaszlemezen örökített meg — augusztus 3-án az esti órákban fogja Budapest I. sugározni. Erre a rádióközlésre már most felhívjuk olvasóink szíves figyelmét.

A szabadkai Kosztolányi Társaság irodalmi délutánját július 13-án délután ½6 órakor sugározta a budapesti rádió. Reök Andor főispán a délvidéki irodalom küzdelmeire vetett visszapillantást. Maitényi Mihály, a kitűnő novellista pedig Galacsin c. novelláját olvasta fel. Onódy Ákos színművész Kosztolányi Dezső, Timár Ferenc és Létmányi Czákó Tibor verseit szavalta.

Augusztus 20-án lesz tíz esztendő, hogy a délvidéki magyar irodalom ki-sebbségi éveinek szellemi vezére, Szenteleky Kornél, meghalt. A délvidéki magyar írók, mint minden évben az idén is összegyülekeznek ezen a napon Ószivácson, hogy a Szenteleky lelki üdvéért tartandó istentiszteleten résztvegyenek és Szenteleky Kornél sirjánál is hódoljanak. Délvidék nagy irodalmi halottjának sirjánál. Az idei találkozást a Szenteleky Társaság szervezi meg s reméljük, hogy nemcsak az írók, hanem a délvidéki magyar közönség is nagy számban fog megjelenni ezen az emlékünnepen. Részletes program a délvidéki napilapokban jelenik majd meg.

Itt említjük meg a Szenteleky Társaság nyári írótáborozásának tervét. A táborozást Palics-fürdőn augusztus 20—22 napokon tartják meg, mikor is az írók a KALOT palicsi házában szerzetesi egyszerűségben kívánnak három napot eltölteni és arra felhasználni, hogy a Délvidék legfontosabb irodalmi és szellemi problémáit színvonalas előadások és viták keretében megbeszéljék. A részletes programot, valamint a tervbevett irodalmi est végleges műsorát a napilapok fogják közzélni. A délvidéki írók nyári táborozását Herceg János, Lévy Endre és Létmányi István szervezik meg.

Lépjen be a

SZENTELEKY- TÁRSASÁG

pártoló-tagjai
sorába

*ingyen hallgathatja ma
felolvasó üléseinket és
irodalmi estjeinket*

Bővebb felvilágosítással szívesen
szolgál a Kalangya közp. ügy-
kezelése,

Budapest, VII. Baross-tér 15

RADIOARTIV
GYÓGVÍZ
gyógyítja
és
üdíti

A
SZT. GELLÉRT
gyógyfürdőben

Herceg János

Gyászoló kőművesek

Novellák

KALANGYA-KIADÁS

Ára 6 Pengő

Megrendelhető a Kalangya kiadóhi-
vatalában, Budapest, VII.
Baross-tér 15

